

MEDENİ USUL HUKUKUNDA BİLİRKİŞİ RAPORUNUN HAZIRLANMASI VE BİLİRKİŞİ RAPORUNA İTİRAZ

*Arş. Gör. Ömer Buğra ALİHOCAGİL**

Özet

Bilirkişi incelemesi, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda, ispat ve deliller başlığı altında düzenlenmektedir. Bu müessese; bilirkişi raporunun hazırlanması, verilmesi ve bilirkişi raporuna itiraz konuları ile sınırlandırılarak incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Bilirkişi, bilirkişi raporunun hazırlanması, bilirkişi raporunun verilmesi, bilirkişi raporuna itiraz.

Abstract

Expert review is regulated under the section of proof and evidences of Turkish Civil Procedural Rules no. 6100. In this work, the issue related to the preparation of the expert opinion, submission of the expert opinion to the court and objection to the expert opinion are analyzed.

Keywords: Expert, Preparation of expert report, File of expert report, Appeal to the expert report.

GİRİŞ

Son yıllarda meydana gelen teknolojik gelişmelerin günlük hayata entegre edilmesiyle birlikte özel ve teknik bilgi daha da önemli hale gelmiştir. Bu doğrultuda mahkemelerin önüne gelen uyuşmazlıkların çözümünde hukuk alanı dışında kalan farklı alanlara ilişkin bilgiye duyulan ihtiyaç da bir kat daha artmıştır. Hal böyle olunca hukuk alanının bilirkişisi konumundaki hâkimden diğer alanlara ilişkin özel veya teknik bilgiye sahip olmasını beklemek mümkün değildir. Tam da bu noktada devreye bilirkişi girer. Bilirkişi, sahip olduğu özel veya teknik bilgiyi aktararak ilgili uyuşmazlığın çözümünde önemli bir rol

* Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku Anabilim Dalı.

Makale Geliş Tarihi:11/10/2018 / Makale Kabul Tarihi:21/11/2018

oynar. Ancak bunun için bilirkişinin raporunu hukuka uygun bir şekilde hazırlaması gerekir. Aksi takdirde bilirkişiden beklenen fayda sağlanamaz ve uyuşmazlıkların çözümü sekteye uğrar.

Bilirkişi raporunun arz ettiği bu önemden ötürü üzerine özel olarak eğilme ihtiyacı duyulmuş ve bu çalışma yapılmıştır. Çalışmada bilirkişilik müessesesi her yönüyle incelenmemiş olup, çalışma bilirkişi raporunun hazırlanması ve rapora itirazla sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda çalışmamız bilirkişinin tanımı, bilirkişinin ve bilirkişi raporunun hukuki niteliği, bilirkişi raporunun hazırlanması, bilirkişi raporunun verilmesi ve bilirkişi raporuna itiraz ana başlık ve alt başlıklarından oluşturulmuş ve sonuç kısmı ile tamamlanmıştır. Ele alınan konuların uygulamadaki karşılığını görebilmek amacıyla Yargıtay kararlarına da değinilmiş ve bu kararlar değerlendirilerek olması gereken hukuk açısından önerilerde bulunulmuştur.

I. BİLİRKİŞİNİN TANIMI, BİLİRKİŞİNİN ve BİLİRKİŞİ RAPORUNUN HUKUKİ NİTELİĞİ

A. Bilirkişinin Tanımı

Bilirkişi incelemesi, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda (HMK)¹ 266 ile 287'inci maddeler arasında düzenlenmiştir. Ancak bu maddelerin hiçbirinde doğrudan bilirkişinin tanımı yapılmamıştır. Bununla birlikte HMK m. 266/f. 1, c. 1'den çıkartılır, bilirkişi, bir davada özel veya teknik bilgi gerektiren, hâkim tarafından çözümü bilinmeyen konularda oy ve görüşüne başvurulmuş üçüncü kişi olarak tanımlanabilir². Nitekim bilirkişilerin nitelikleri, eğitimi, seçimi ve

¹ RG: 04.02.2011, S: 27836.

² **Baki Kuru**, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Ankara, 2017, s. 301. Doktrindeki diğer bilirkişi tanımları için bkz. **Mustafa Reşit Belgesay**, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi I Teoriler*, bs. 3, C. 3, İstanbul, 1950, s. 80; **Sabri Şakir Ansay**, *Hukuk Yargılama Usulleri*, bs. 7, Ankara, 1960, s. 275 ; **İlhan Postacıoğlu**, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, bs. 6, İstanbul, 1975, s. 652; **Necip Bilge/Ergun Önen**, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, bs. 3, Ankara, 1978, s. 538; **Necmeddin Berkin**, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, bs. 3, Ankara, 1981, s. 839; **Baki Kuru**, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. 3, bs. 6, İstanbul, 2001, s. 2621-2622; **Saim Üstündağ**, *Medeni Yargılama Hukuku Cilt I-II*, bs. 7, İstanbul, 2000, s. 740; Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku*, C. 1, bs. 2, Ankara, 2018, s. 899; **Oğuz Atalay**, “Bilirkişi”, ed. Hakan Pekcanitez/ Muhammet Özeker/Mine Akkan/Hülya Taş Korkmaz, *Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku*, C. 2, bs. 15, İstanbul, 2017, s. 1915; **Ejder Yılmaz**, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, C. 3, bs. 3, Ankara, 2017, s. 2741; **İlhan Postacıoğlu/Sümer Altay**, *Medeni*

denetimine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi ile bilirkişilik için etkin ve verimli bir kurumsal yapı oluşturulması amacıyla hazırlanmış olan 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu (Bil. K.)³ m. 2/f. 1-b'de de “Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde oy ve görüşünü sözlü veya yazılı olarak vermesi için başvuru alan gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi” şeklinde doktrindekine benzer bir bilirkişi tanımı yapılmıştır.

B. Bilirkişinin ve Bilirkişi Raporunun Hukuki Niteliği

1. Bilirkişinin Hukuki Niteliği

Davada özel veya teknik bilgi⁴ gerektiren, hâkim tarafından çözümlenemeyen konularda oy ve görüşüne başvuru alan bilirkişinin, hukuki niteliği konusunda doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşler, bilirkişinin delil mi, yoksa hâkimin yardımcısı mı olduğu

Usul Hukuku Dersleri, bs. 7, İstanbul, 2015, s. 734; **İbrahim Özbay**, *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Neler Getirdi?*, bs. 2, Ankara, 2013, s. 323-324; **Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz/Sema Taşpınar Ayvaz/Emel Hanağası**, *Medeni Usul Hukuku*, bs. 4, Ankara, 2018, s. 444; **Murat Atalı/İbrahim Ermenek/Ersin Erdoğan**, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Ankara, 2018, s. 525; **Timuçin Muşul**, *Medeni Usul Hukuku*, bs. 3, Ankara, 2012, s. 400; **Ali Cem Budak/Varol Karaaslan**, *Medeni Usul Hukuku*, bs. 2, Ankara, 2018, s. 260; **Yavuz Alangoya/Kamil Yıldırım/Nevhis Deren Yıldırım**, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, bs. 7, İstanbul, 2009, s. 358; **Meral Sungurtekin Özkan**, *Türk Medeni Yargılama Hukuku*, İzmir, 2013, s. 293; **Seyithan Deliduman**, “Türk ve Alman Hukukunda Bilirkişilik”, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı II-III*, 3-5 Ekim 2003/1-2 Ekim 2004, Ankara, 2007, s. 263-264; **Abdurrahim Karlı**, *Medeni Muhakeme Hukuku*, bs. 3, İstanbul, 2012, s. 630; **(Barış Toraman)/Şanal Görgün/Levent Börü/Mehmet Kodakoğlu**, *Medeni Usul Hukuku*, bs. 6, Ankara, 2017, s. 581-582; **Yahya Deryal**, *Türk Hukukunda Bilirkişilik*, bs. 5, Ankara, 2015, s. 27; **Cenk Akil**, “Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun Hakim Bilirkişi Raporuyla Bağlı Olup Olmadığı Hakkında Verdiği 24.12.2008 Gün ve E. 2008/4-734, K. 2008/766 Sayılı Kararının Tahlili”, *AÜHFD*, C. 60, S. 3, 2011, s. 699-700; **Filiz Berberoğlu Yenipınar**, *Hukuk Mahkemelerinde Bilirkişilik*, Ankara, 2016, s. 25; **İlker Hasan Duman**, “Hukuk Mahkemesinde Bilirkişilik”, *ABD*, S. 5, 1984, s. 741.

³ RG: 03.11.2016, S: 29898.

⁴ Özel bilgi, hukuk bilimi haricinde herhangi bir bilim dalının araştırıp ortaya koyduğu sonuçlara ilişkin bilgidir. Teknik bilgi ise fizik, kimya, matematik gibi kanıtlanmış bilimleri uygulamaya yarayan bilgidir, (bkz. **Ramazan Arslan**, “Bilirkişilik Uygulaması ve Bu Uygulamaya Yargıtay'ın Etkisi”, *Yargıtay Dergisi*, C. 15, S. 1-4 (Özel Sayı), 1989, s. 162-163).

hususunu ile ilgilidir⁵. Bilirkişi, hâkimin sahip olmadığı ancak kendisinin sahip olduğu özel veya teknik bilgi sayesinde dava ile ilgili karar alınmasına yardım ettiği için hâkimin yardımcısı⁶ olarak adlandırılabilir⁷. Ayrıca bilirkişi incelemesi HMK’da ispat ve deliller başlığı altında düzenlenmiştir. Ancak burada delil niteliği taşıyan bilirkişinin kendisi değil, hazırlamış olduğu rapordur. Dolayısıyla bilirkişiyi hâkime yardımcı olan kişi, bilirkişi raporunu da delil olarak nitelendirmek kanaatimizce daha doğru olacaktır⁸.

Bilirkişi olacak kişiler Bil. K. m. 10’da yer alan şartları taşımak kaydıyla yerleşim yerlerinin veya mesleki faaliyetlerini yürüttükleri yerin bağlı olduğu bilirkişi bölge kuruluna ya da adli veya idari yargı ilk derece mahkemesi adalet komisyonuna yazılı olarak başvuru yaparlar (Bil K. m. 11). Bil. K. m. 10 ve Bil. K. m. 11 hükümlerinden yola çıkarak bilirkişi olacak kişilerin farklı meslek gruplarına mensup olabileceği ifade edilebilir. Ancak mesleği ne olursa olsun HMK m. 284 hükmü gereği bilirkişi, (5237 sayılı) Türk Ceza Kanunu (TCK)⁹

5 **Atalay**, *Pekcanitez Usul*, s. 1916; **Ejder Yılmaz**, “Uygulamada Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporları”, *Makaleler (1973-2013)*, C. 1, Ankara, 2014, s. 813; **Kamil Yıldırım**, “Bilirkişi Delilinin Mukayeseli Hukuk ve Türk Hukukundaki Durumu”, *75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı*, Ankara, TBB Yayınları, 2004, s. 834; **Arslan**, s. 164.

6 Doktrinde ön hâkim, yardımcı hâkim, hâkim benzeri, hâkim ortağı gibi nitelendirmelerin yapıldığı da görülmektedir, (bkz. **Süha Tanrıver**, “Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilikle İlgili Temel Problemler ve Çözüm Arayışları”, *DEÜHFD*, C. 11, 2009, s. 577). Bilirkişiye başvurulmasının gerekip gerekmediğini, o davaya bakmakta olan hakim belirleyeceğinden, bilirkişinin hakim yardımcısı olarak değil hakime yardım eden kişi olarak nitelendirilmesi gerektiğine dair bkz. **Çetin Aşçıoğlu**, “Bilirkişilik Sorunu”, *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 12-16 Ocak 2000*, Ankara, 2000, s. 83; **Ömer Ulukapı**, “Bilirkişi Raporu ve Bilirkişi Raporunun Delil Olarak Değeri”, *SÜHFD*, C. 9, S. 3-4, 2001, s. 192.

7 **Kuru**- Usul, s. 2622; **Süha Tanrıver**, *Hukukumuzda Bilirkişilik*, Ankara, 2017, s. 26; **Ali Cem Budak**, “Anglo Amerikan Medeni Yargılama Hukukunda Bilirkişilik (Uzman Tanıklar)”, *İBD*, C. 65, S. 10-11-12, 1991, s. 827-828; **Oğuz Atalay**, “Delil Kavramı Üzerine”, *Haluk Konuralp Anısına Armağan*, C. 1, Ankara, 2009, s. 135; **Oliver Leclerc**, “Bilirkişiliğe İlişkin Reformlar Sınırlı Gelişmeler ve Kaçırılan Fırsatlar”, çev. Barış Toraman, *DEÜHFD*, C. 11, 2009, s. 317; **Fulya Teomete Yalabık**, “Anglo-Amerikan ve Fransız Hukuklarında Bilirkişilik Kurumuna Genel Bakış”, *DEÜHFD*, C. 16, 2014, s. 2119-2120.

8 Aynı yönde bkz. **Sema Taşpınar**, “Bilirkişi Ücreti”, *Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001*, Ankara, 2001, s. 356-357.

9 RG: 12.10.2004, S: 25611.

anlamında kamu görevlisidir. Kamu görevlisi sıfatı bilirkişilik görevinin icra edildiği süre ile sınırlıdır¹⁰.

2. Bilirkişi Raporunun Hukuki Niteliği

Bilirkişi raporu doktrinde takdiri delil olarak kabul edilmektedir¹¹. Takdiri deliller hâkimin serbestçe değerlendireceği delillerdir¹². HMK m. 282’de “*Hâkim, bilirkişinin oy ve görüşünü diğer delillerle birlikte serbestçe değerlendirir.*” hükmü ile de bu durum ayrıca bilirkişi incelemesi bakımından vurgulanmıştır. Dolayısıyla bilirkişi raporunun delil niteliği taşıdığı, ancak hâkimin bilirkişi raporuyla doğrudan bağlı olmadığı ifade edilebilir.

Hâkimin bilirkişi raporunu diğer delillerle birlikte serbestçe değerlendirmesi oldukça hassas bir konudur. Zira hâkimin önünde özel ve teknik bilgi içeren, kendisinin bilgi sahibi olmadığı bir bilirkişi raporu bulunmaktadır. Dolayısıyla hâkim raporu keyfi bir şekilde görmezden gelemez. Bununla birlikte bilirkişi raporuna karşı gösterilecek olan tam bağlılık da Anayasa (AY)¹³ m. 138 “*Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler.*” hükmünü ihlal edici nitelikte olacaktır¹⁴. Dolayısıyla hâkim bilirkişi raporunu değerlendirirken ne tamamen rapordan bağımsız hareket etmeli ne de tamamen rapora bağımlı kalmalıdır.

10 **Atalay**, *Pekcanitez Usul*, s. 1946. Aynı yönde bkz. ve karşı. **Tanrıver**- Bilirkişilik, s. 72; **Cenk Akil**, “Medeni Yargılama Hukukunda Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi-Uzman Tanık Ayrımı”, *ABD*, S. 2, 2011, s. 180.

11 **Atalı/Ermenek/Erdoğan**, s. 513; **(Toraman)/Görgün/Börü/Kodakoğlu**, s. 495. Bununla birlikte doktrinde, *Belgesay* bilirkişi görüşünü delil olarak kabul etmeyip hâkimin kişisel kanaatini tamamlayan bir vasıta olarak kabul etmektedir, (bkz. **Belgesay**- Şerh, s. 80). *Atalay* ise bilirkişiyi nitelik yönünden delil, fonksiyonel yönden de hâkim yardımcısı olarak nitelendirmekteyken bu görüşünden dönmüş ve bilirkişi raporunun delil olarak nitelendirilemeyeceğini, vakıayı aydınlatan yardımcı bilgi olarak kabul edilebileceğini ifade etmiştir, (bkz. ve karşı. **Oğuz Atalay**, “Hukuk Yargılamasında Bilirkişilik Uygulamasına İlişkin Bazı Sorunlar”, *Manisa Barosu Dergisi*, S. 53-54 (70. Yıl Özel Sayısı), 1995, s. 134 ve **Atalay**- Delil, s. 135).

12 **Kuru**- Ders Kitabı, s. 292.

13 RG: 09.11.1982, S: 17863.

14 Ayrıca bkz. **Mustafa Reşit Belgesay**, “Ehli Vukuf Mütaleasının İlmi Değeri ve Kanuni İspat Kuvveti”, *İÜHF*, C. 10, S. 3-4, 1945, s. 547.

Hâkim yapmış olduğu değerlendirme sonucu bilirkişi raporunu yeteri derecede tatmin edici bulmamışsa ek rapor isteyebilir ya da yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırabilir¹⁵. Ancak bu bir zorunluluk değildir¹⁶. Şayet hâkim, bilirkişi raporundaki özel veya teknik açıklamalardan yola çıkarak, bilirkişi raporunda varılan sonucun yanlış olduğunu takdir edebilecek derecede bilgi sahibi olmuşsa yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırmadan, bilirkişi raporunun aksine de karar verebilir¹⁷. Çünkü hâkime HMK m. 282 hükmü uyarınca bilirkişi raporunu serbestçe değerlendirme yetkisi verilmiştir. Ancak bu yetki sınırsız değildir ve keyfi olarak kullanılamaz¹⁸. Hukukçu olma vasfının ya da gündelik bilgi birikiminin hiçbir şekilde olayın çözümlenmesinde yeterli olmadığı salt özel veya teknik bilgi gerektiren konularda bilirkişi raporu bir kenara bırakılmaz¹⁹. Yargıtay kararlarında²⁰ ve doktrindeki bazı yazarlarca

15 **Kuru-** Ders Kitabı, s. 313; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası**, s. 455; **Alangoya/Yıldırım /Deren Yıldırım**, s. 367-368; **Akil-** Karar Tahlili, s. 704-705. Ayrıntılı bilgi için bkz., aşa., IV, D, 2 ve IV, D, 3.

16 **Özbay**, s. 297-298; **Bahattin Aras**, “Türk Hukukunda Bilirkişilik ve Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısının Getirdiği Düzenlemeler”, *Legal Hukuk Dergisi*, S. 65, 2008, s. 1645.

17 **Üstündağ**, s. 754; **Kuru-** Usul, s. 2770; **Yılmaz-** Uygulamada Bilirkişilik, s. 826-827; **Atalay**, *Pekcanutez Usul*, s. 1943; **Lütfi Musluoğlu**, “Ehli-vukufların Rey Beyan Etmeleri ve Rapor”, *ABD*, S. 2-3, 1957, s. 75-76; **Atalay-** Bilirkişilik Uygulaması, s. 141; **Deliduman**, s. 308; **Deryal**, s. 512; **Aras**, s. 1645. Bilirkişi raporunun aksine karar veren hâkim bunun gerekçesini kararında mutlaka göstermek zorundadır. Bkz. **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası**, s. 455; **Özbay**, s. 297; **Akil-** Karar Tahlili, s. 705. Ayrıca bkz. HMK m. 282 gerekçesi “...hakim, bilirkişi raporunu yeterli görmemekle beraber, raporda yazılı olan özel ve teknik bilgilerden hareketle, bilirkişinin raporunda varmış olduğu sonucun yanlış olduğu kamısına ulaşacak olursa, bunun gerekçelerini açıkça ortaya koymak suretiyle, bilirkişi raporunun aksine de karar verebilecektir. Tersine bir anlayış bir anlayış, hakimi, bilirkişi raporuyla, hüküm arasında bir aracı haline getirir...Öte yandan, bu kural, hakim, bilirkişi raporunu yeterli görmezse, bilirkişiden ek rapor almak yahut yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırmak zorundadır şeklinde de anlaşılabilir.” **Mustafa Kılıçoğlu**, *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu El Şerhi*, İstanbul, 2012, s. 1155.

18 **Deliduman**, s. 312; **Deryal**, s. 507-508; **Akil-** Karar Tahlili, s. 706.

19 Örneğin Adli Tıp Kurumu tarafından hazırlanan raporlar kararın belirlenmesinde ana unsur olmaktadır, (bkz. **Oğuz Polat/ Taner Güven**, “İngiliz Amerikan ve Türk Hukukunda Bilirkişilik Uygulamalarının Karşılaştırılması”, *TBBD*, S. 119, 2015, s. 102. Aynı yönde bkz. **Sungurtekin Özkan**, s. 297). Ayrıca bkz. “Yukarıda sözü edilen ilkelerin, yasa maddelerinin ışığı altında olaya yaklaşıldığında; bir kimsenin ehliyetinin tespitinin şahıs ve mamelek hukuku bakımından doğurduğu sonuçlar itibariyle ne kadar büyük önem taşıdığı kendiliğinden ortaya çıkar. Bu durumda,

ise²¹ daha katı bir yorum yapılmakta ve hâkimin sunulan bilirkişi raporunu yeteri derecede tatmin edici bulmaması durumunda kendiliğinden karar veremeyeceği böyle bir durumda ya aynı bilirkişiden ek rapor alması ya da yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırması gerektiği ifade edilmektedir.

II. BİLİRKİŞİ RAPORUNUN HAZIRLANMASI

A. Bilirkişi Sayısının ve Bilirkişinin Görev Alanının Belirlenmesi

Uyuşmazlığın çözümü için hukuk dışında, özel veya teknik bilgi gerektiren hallerde gerek talep üzerine gerekse re'sen bilirkişi incelemesi yapılmasına hâkim tarafından²² karar verilir²³ (HMK m. 266). Özel veya teknik bilginin gerekli olup olmadığı konusunda takdir yetkisi hâkimde

tarafların gösterecekleri tüm delillerin toplanılması tanıklardan bu yönde açıklayıcı, doyurucu, somut bilgiler alınması, varsa ehliyetsiz olduğu iddia edilen kişiye ait doktor raporları, hasta müşahade kağıtları film grafiğinin eksiksiz getirilmesi zorunludur. Bunun yanında, her ne kadar, HMK'nun 282.maddesinde (HUMK. 286.maddelerinde) belirtildiği gibi bilirkişilerin "rey ve mütealası" hakimi bağlamaz ise de, temyiz kudretinin yokluğu, akıl zayıflığı gibi psikolojik nedenlerin belirlenmesi çok zaman hakimlik mesleğinin dışında özel ve teknik bilgi gerektirmektedir." Yarg. 3. HD 10.06.2015 tarih ve E. 2014/17651, K. 2015/10716 sayılı kararı (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası –KİBB-, ET: 31.05.2018).

- 20 “Raporu serbestçe değerlendirme yetkisi, hakim, bilirkişinin yerine geçerek hakimlik mesleği dışında özel ve teknik bilgi gerektiren bir durumda şahsi bilgisi ile karar verebileceği anlamına gelmez. HGK'nun 04.02.2009 tarihli 2008/4-823 Esas 2009/50 Karar sayılı kararında da hakim kendisini bilirkişi veya bilirkişi kurulu yerine koyamayacağı, özel ve teknik bilgiyi gerektiren konularda şahsi bilgisi ile sonuca gidemeyeceği, o konuda bilirkişi incelemesi yaptırması gerektiği belirtilmiştir.” Yarg. 15. HD 30.01.2018 tarih ve E. 2016/5328, K. 2018/269 sayılı kararı (KİBB, ET: 06.06.2018). Benzer Yargıtay kararları için bkz. **Selçuk Özbek**, “Bilirkişi Raporunun Hakimi Bağlamaması”, *Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan*, C. 2, Ankara, 2014, s. 1609-1611.
- 21 **Bilge/Önen**, s. 550; **Oral Mavioğlu**, “Bilirkişiye Başvurma Zorunluluğu ve Bilirkişi Raporları Karşısında Yargıcın Durumu”, *İÜHFİM*, C. 36, S. 1-4, 1970, s. 384.
- 22 Türk hukukunda bilirkişinin göreve gelmesi hâkimin ataması ile ortaya çıkar, (bkz. **Haluk Konuralp**, “Fransız Hukukunda Bilirkişilik”, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı II-III, 3-5 Ekim 2003/1-2 Ekim 2004*, Ankara, 2007, s. 320-321).
- 23 **Mustafa Serdar Özbek**, “Uzman Görüşünün Yargılamada Değerlendirilmesi”, *TNBHD*, C. 4, S. 1, 2017, s. 76. Hâkimin re'sen delil araştırması yapabileceği istisnai hallerden biri de bilirkişi incelemesidir. Diğer iki durum ise keşif ve isticvaptır, (bkz. **Muşul**, s. 402).

olsa da, bazı durumlarda kanunlar bilirkişiye başvurulmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla bu istisnai durumlarda hâkim bilirkişiye başvurmak zorundadır, takdir hakkı bulunmamaktadır²⁴. Bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verildikten sonra bilirkişi sayısının ve bilirkişinin görev alanının belirlenmesi gerekir.

1. Bilirkişi Sayısının Belirlenmesi

Bilirkişi sayısının belirlenmesinde genel kural sadece bir kişinin bilirkişi olarak görevlendirilmesidir (HMK m. 267). Ancak istisnai olarak bu sayı artırılabilir. Bu istisnalardan ilki HMK m. 267 “...tek sayıda, birden fazla kişiden oluşacak bir kurulun bilirkişi olarak görevlendirilmesi de mümkündür.” hükmüdür. Şayet uyuşmazlığın çözümü için gereken özel veya teknik bilginin tek bilirkişiden elde edilemeyeceği, ancak birden fazla uzmanlık alanının bir araya getirilmesi ve birleştirilmesi gereken durumlar söz konusu olursa, tek sayıda birden fazla bilirkişi görevlendirilebilir²⁵. Böyle durumlarda birden fazla bilirkişi görevlendirilmesinin gerekçesi açıkça gösterilmek zorundadır (HMK m. 267 ve Bilirkişilik Yönetmeliği -Bil. Yön.²⁶- m. 50/f. 2). Bununla birlikte birden fazla sayıda görevlendirilecek olan bilirkişiler tek sayıda olmalıdır²⁷. Bunun sebebi bilirkişi heyetinin karar almasını mümkün kılmaktır²⁸. HMK m. 267 hükmünde açıkça tek sayıda bilirkişi seçilmesi gerektiği düzenlendiğinden, bilirkişiler karar alabilmiş olsa

24 **Kuru-** Ders Kitabı, s. 302; **Yılmaz-** Uygulamada Bilirkişilik, s. 815; **Deliduman,** s. 267. Örnek olarak bkz. HMK m. 234/f. 2, TMK m. 165.

25 **Yılmaz-** Şerh, s. 2769; **M. Kılıçoğlu,** s. 1116.

26 RG: 03.08.2017, S: 30143.

27 Bilirkişilerin tek sayıda olma zorunluluğu HMK ile getirilmiştir. HUMK döneminde bu şekilde bir hüküm bulunmadığından bilirkişi sayısının iki olabileceği savunulmaktaydı, (bkz. **Kuru-** Usul, s. 2698; **Yavuz Alangoya,** *Medeni Usul Hukuku Esasları I*, İstanbul, 2000, s. 319). Aynı yönde örneğin; “HUMK 276/III. maddesi hükmüne göre, bir kişi bilirkişi seçilebilir, ancak üçten fazla bilirkişi seçilemez. Görülüyor ki, bu sınır içinde miktarın tayini, taraflar arasında ittifak bulunmadıkça hâkime aittir; diğer bir ifade ile, bir ya da üç kişi dışında iki kişilik bir bilirkişi kurulunun oluşturulması da mümkündür ve bilimsel görüşlere paralel olarak, uygulama da bu doğrultudadır. İki kişilik bilirkişi kurulu seçilmesinin bazı sakıncalar doğurduğunun gözlenmesi, sonucu etkilemez. O halde, özel dairenin, “iki kişilik bilirkişi seçilemeyeceği” yolundaki bozma nedenine karşı vaki direnme kararı yerindedir.” Yarg. HGK 04.11.1981 tarih ve E. 1981/12-201, K. 1981/714 sayılı kararı (KİBB, ET: 31.05.2018).

28 Bkz. HMK m. 267 gerekçesi, **M. Kılıçoğlu,** s. 1116.

dahi, çift sayıda atanmaları hukuka aykırılık teşkil edecektir²⁹. Bilirkişilerin sayısı belirlenirken tek sayıda olma şartından başka bir sınırlama bulunmamaktadır. Örneğin, görevlendirilecek olan bilirkişi sayısı için herhangi bir üst sınır yoktur³⁰.

Sadece bir bilirkişi belirlenmesi kuralının ikinci istisnası ise diğer kanunlarda açıkça birden fazla bilirkişi seçilmesi gerektiğine dair düzenlemelerin bulunduğu durumlardır. Bu duruma örnek olarak, 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu (KK)³¹ m. 15/f. 2 “*Kamulaştırmaya konu olan yerin cins ve niteliğine göre en az üç kişilik bilirkişi kurulunun oluşturulması zorunludur.*” hükmü verilebilir. KK ile açıkça üçten aşağı bilirkişi görevlendirilemeyeceği düzenleme altına alınmış ve böylece HMK’deki sadece bir bilirkişi belirlenmesi kuralına bir başka Kanun ile

29 Bilirkişiler oy birliğine varmışsa, çift sayıda bilirkişi görevlendirilmesinin HMK’ya aykırı olmakla birlikte tek başına istinaf veya bozma sebebi oluşturmayacağı savunulmaktadır, (bkz. **Atalay**, *Pekantez Usul*, s. 1932-1933; (**Toraman**)/**Görgün/Börü/Kodakoğlu**, s. 593). Yargıtay’ın da iki bilirkişinin oybirliği ile almış olduğu raporları kabul ettiği, bir başka ifade ile çift sayıda bilirkişi görevlendirilmesi durumunu HUMK m. 276/f. 3 hükmünü göz önünde bulundurarak doğrudan bozma sebebi olarak kabul etmediği kararları mevcuttur, (bkz., yuk., dn. 27). Bununla birlikte HMK m. 267 yürürlüğe girdikten sonra alınmış olan bir kararda bozma sebepleri arasında görevlendirilen bilirkişilerin çift sayıda olması da sayılmıştır. Örneğin “...*Eldeki davada, makine ve maden mühendisi olmak üzere 2 kişiden oluşun iş güvenliği uzmanlarınca hazırlanan 26.09.2011 tarihli bilirkişi raporunda... belirtildiği, mahkemece, anılan rapora dayanılarak hüküm kurulduğu anlaşılmalıdır... bilirkişi raporunu hazırlayan bilirkişi sayısının HMK 267. maddesine aykırılık teşkil ettiği anlaşılmaktadır... işçi sağlığı ve iş güvenliği alanında uzman ve sayıca yukarıda belirtilen bilgiler ışığında oluşturulacak bilirkişilerden kusur raporu alınarak, sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, yetersiz bilirkişi raporuna dayalı olarak karar verilmiş olması, usul ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir.*” Yarg. 10. HD 19.04.2013 tarih ve E. 2012/9510, K. 2013/8405 sayılı kararı (KİBB, ET: 27.05.2018).

30 HUMK m. 279/f. 3 gereği üçten fazla bilirkişi seçilememekteydi ve bu durum o dönemde doktrinde eleştiri konusu olmaktaydı, (bkz. **Yılmaz**- Uygulamada Bilirkişilik, s. 817). Üçten fazla bilirkişi seçilmesini yasaklayan HUMK m. 279/f. 3 hükmünün HMK’ya alınmaması ile bilirkişi seçimini herhangi bir sayıya bağlı kalınması durumu da ortadan kalkmıştır, (bkz. **Özbay**, s. 325; **Postacıoğlu/Altay**, s. 740; **Ejder Yılmaz**, “Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdikleri”, *ABD*, S. 2, 2011, s. 243; **Mustafa Göksu**, “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile İspat ve Deliller Konusunda Yapılan Değişiklikler”, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Borçlar Kanunu Sempozyumu 24-25 Mart 2011*, Ankara, 2011, s. 60).

31 RG: 08.11.1983, S: 18215.

istisna getirilmiştir³². KK m. 15/f. 2 lafzından da anlaşılacağı üzere belirlenecek olan bilirkişilerin sayısında tıpkı HMK’da olduğu gibi bir üst sınır bulunmamaktadır. HMK ve diğer kanunlarda bilirkişi atanması konusunda bir üst sınırdan bahsedilmemiş olmasından hâkimin sınırsız sayıda bilirkişi görevlendirme yetkisine sahip olduğu sonucu çıkarılamaz. Hâkim, çözümü uzmanlığı gerektiren konunun niteliğine göre gerekçelendirerek atanacak bilirkişilerin sayısını belirlemelidir³³. Belirlenecek olan bilirkişilerin tek sayıda olması gerektiğine dair KK’da bir hüküm bulunmasa da HMK m. 267 gereği ve kanunkoyucunun bilirkişi heyetinin karar almasını mümkün kılma amacı göz önünde bulundurulduğunda atanacak bilirkişilerin tek sayıda olması gerektiği ifade edilebilir.

2. Bilirkişinin Görev Alanının Belirlenmesi

Bilirkişinin görevlendirilmesine karar veren mahkeme bu kararında HMK m. 273 uyarınca bilirkişinin inceleme yapacağı konuların kapsamını ve sınırlarını açıkça belirlemek, bilirkişinin cevaplaması gereken soruları tespit etmek, raporun verilme süresini kararlaştırmak zorundadır. Kararda ayrıca takdir edilen bilirkişi ücreti ve bilirkişinin gerçeğe aykırı görüş bildirmesi halinde TCK’nın ilgili hükümleri gereği cezalandırılacağı da belirtilmelidir (Bil. K. m. 51).

Bilirkişinin görev alanının belirlenmesi yargılamanın sağlıklı yürütülmesi açısından önem arz etmektedir. Zira görev alanı belirlenen bilirkişi sadece bu alana odaklanacak ve böylelikle uyuşmazlığın çözümü

32 04/11/1983 tarihli ve 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu’nun 15’inci maddesi uyarınca görev yapacak bilirkişilerin niteliklerini ve çalışma esaslarını düzenleyen Kamulaştırma Davalarında Bilirkişi Olarak Görev Yapacakların Nitelikleri ve Çalışma Esaslarına İlişkin Yönetmelik (RG: 24.11.2006, S. 26356) m. 8/f. 1 “*Bilirkişi Kurulu, mahkeme tarafından... ihtisas odaları tarafından bildirilen listede yer alanlardan üç kişi il/ilçe idare kurulunca bildirilen listede yer alan... iki kişi olmak üzere toplam beş kişiden oluşturulur.*” şeklinde sayı bakımından Kamulaştırma Kanunu’na aykırı bir hüküm barındırsa da, Kamulaştırma Kanunu’nun ilgili maddesinin 2016 yılında değiştirildiği, ilgili yönetmeliğin ise 2006 tarihli olduğu hususu göz önünde bulundurulduğunda Kamulaştırma Kanunu’ndaki sayıya itibar edilmesi gerektiği ortadadır. Nitekim Yargıtay da bu görüştedir. Bkz. “*O halde; öncelikle 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanununun 15. maddesinde belirtilen yöntemle göre oluşturulacak 3 kişilik bilirkişi kurulu aracılığıyla yeniden keşif yapılmalı...*” Yarg. 20. HD 06.04.2017 tarih ve E. 2015/13074, K. 2017/2924 sayılı kararı (KİBB, ET: 27.05.2018).

33 Aynı yönde bkz. **Atalay**, *Pekcanitez Usul*, s. 1932-1933; **(Toraman)/Görgün/Börü/Kodakoğlu**, s. 593.

için gerekli olan özel veya teknik bilgi olaya en verimli şekilde uygulanabilecektir. Ayrıca görev alanı belirli olan bilirkişi genel yorumlamalarda bulunamayacak, diğer bir ifadeyle hâkim yerine geçemeyecektir³⁴.

Hâkimin bilirkişinin görev alanını belirleyebilmesi ve ona sorular yöneltebilmesi için dava dosyasını detaylı bir şekilde incelemiş ve bilirkişiye başvurulması gereken hususları iyice belirlemiş olması gerekir³⁵. Bilirkişiye yöneltilecek olan soruları belirleme yetkisi her ne kadar hâkimde olsa da, bu konuda tarafların da görüşü alınmalı ve tarafların sorulmasını istedikleri sorulara da uygun düştüğü ölçüde yer verilmelidir³⁶. Böylece, hazırlanacak olan bilirkişi raporunun, tarafların beklentilerini karşılama ihtimali yükselecek ve belki de bu sayede olası bir bilirkişi raporuna itirazın önüne geçilerek usul ekonomisi ilkesi (HMK m. 30) doğrultusunda hareket edilmiş olacaktır³⁷.

Uygulamada, bilirkişinin görev alanının ve bilirkişiye sorulacak soruların belirlenmesinde gerekli hassasiyetin gösterilmediği, bunun yerine dosyanın bilirkişiye tevdiine, havalesine gibi genel ifadeler kullanıldığı görülmektedir³⁸. Bu durum, açıkça HMK m. 273 hükmünü ihlal etmektedir. Çünkü madde metninde hâkimin bilirkişinin görev alanını belirlerken inceleme konusunun sınırlarını ve bilirkişinin cevaplanması gereken soruları belirlemesinin bir zorunluluk olduğu açıkça ifade edilmiştir. Nitekim Yargıtay'ın da bilirkişinin görev alanı belirlenirken gerekli özenin gösterilmemesini bozma sebebi olarak kabul ettiği kararları mevcuttur³⁹.

34 **Atalay**, *Pekcanitez Usul*, s. 1936; **Tanrıver**- Problemler ve Çözüm Arayışları, s. 585; **Arslan**, s. 173; **M. Kılıçoğlu**, s. 1131.

35 **Kuru**- Usul, s. 2731; **Arslan**, s. 174; **Yılmaz**- Şerh, s. 2789.

36 **Deryal**, s. 398; (**Toraman**)/**Görgün/Börü/Kodakoğlu**, s. 587.

37 **Tanrıver**- Problemler ve Çözüm Arayışları, s. 584.

38 **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayyaz/Hanağası**, s. 450; **Deryal**, s. 398; **Ahmet Kılıçoğlu**, "Yargıda Bilirkişilik Çıkmazı", *ABD*, S. 5, 1986, s. 646.

39 "Somut olayda mahkeme tarafından Ankara Nöbetçi İcra Hukuk Mahkemesine gönderilen 8.10.2010 tarihli talimatta, bilirkişinin görev alanı bütün sınırlarıyla ve açıkça belirlenmediğinden, sadece imza incelemesi yapılarak dosya gönderilmiştir... O halde mahkemece yukarıda anlatılan ilkeler dikkate alınarak, raporun sağlıklı ve eksiksiz olmasının teminiyle muhtemel itirazların daha işin başında bertaraf edilmesi ve dolayısıyla usul ekonomisine uygunluğunun sağlanması açısından, inceleme konusuyla bilirkişiye yöneltilecek sorular açık ve net bir şekilde tayin edilerek, dosyanın yeniden bilirkişiye tevdiyle senedin rakam ve yazı kısımlarında

B. Bilirkişi Raporunun Hazırlanma Süresi

Bilirkişinin görev alanın belirlenmesine ilişkin tutanakta raporun verilme süresi de özel olarak gösterilir. Bilirkişi raporu da verilen bu süre içerisinde hazırlanmalıdır. Bilirkişiye raporu hazırlayıp vermesi için tanınacak olan sürenin takdiri, hâkime aittir. Hâkim süreyi belirlerken, bilirkişiden istenilen özel veya teknik bilginin ve sorulan soruların yoğunluğunu göz önünde bulundurmalıdır. Ancak istenilen özel veya teknik bilgi ve soruların yoğunluğu ne ölçüde olursa olsun bilirkişiye raporunu hazırlaması için verilecek olan süre üç ayı geçemez (HMK m. 274). Bununla birlikte bilirkişinin talebi ile bir defaya mahsus olmak ve yine üç ayı geçmemek üzere süre uzatılabilir⁴⁰.

Bilirkişi raporunun hazırlanması gereken sürenin düzenlenmiş olduğu HMK m. 274 hükmü, diğer kanunlardaki istisnalar saklı olmak kaydıyla, genel olarak tüm hukuk davalarında uygulanır. HMK m. 274'ün uygulama alanı bulmadığı diğer kanunlardaki istisnalara bir örnek olarak KK verilebilir. KK m. 15/f. 4 “*Bilirkişi kurulu, taşınmaz malın değerini 11 inci ve 12 nci maddelerde yer alan hükümlere göre tayin ve takdir ederek gerekçeli raporunu on beş gün içinde mahkemeye verir.*” hükmü gereği KK kapsamında olan bir davada bilirkişinin raporunu hazırlaması gereken süre, HMK'nın aksine, on beş gündür.

Bilirkişi kendisine verilen süre içinde raporu hazırlamamışsa mahkeme iki farklı karar verebilir. Bunlardan ilki kendisinden rapor hazırlanması istenilen bilirkişinin görevden alınıp, onun yerine bir başka bilirkişinin görevlendirilmesidir. Böyle bir durumda görevden alınmış olan bilirkişi, görevden alındığı ana kadar yapmış olduğu işlemler hakkında mahkemeye açıklama yapmalı ve kendisine teslim edilmiş olan dosyayı ekleri ile birlikte derhal mahkemeye tevdi etmelidir⁴¹. Mahkeme

tahrifat yapıp yapılmadığının tespit edilip oluşacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken eksik incelemeyle yazılı şekilde sonuca gidilmesi doğru görülmemiştir.” Yarg. 12. HD 17.11.2011 tarih ve E. 2011/7352, K. 2011/22602 sayılı kararı (KİBB, ET: 28.05.2018).

40 HUMK döneminde bilirkişiye ek süre tanınmasına ilişkin bir düzenleme mevcut değildi. Ek süre tanınmasına ilişkin düzenleme HMK ile getirilen bir yeniliktir, (Mehmet Akif Tutumlu, *Hukuk Muhakemeleri Kanununun Yeni ve Değişik Hükümlerinin Yorumu*, bs. 2, Ankara, 2012, s. 241).

41 Bil. Yön. m. 51/f. 2 gereği dosyanın ve eklerinin UYAP vasıtasıyla gönderilebildiği durumlarda dosya ve ekleri fiziki olarak teslim edilmez. Bunun yerine bilirkişiye UYAP üzerinden dosyayı inceleme yetkisi verilir. Dolayısıyla böyle bir durumda görevden alınan bilirkişiden dosyanın ve eklerinin iadesini bekleme olanağı

görevden alınan bilirkişiye ücret ödenmemesine ve yaptığı masrafların karşılanmamasına karar verebilir. Ayrıca görevden alınan bilirkişi hakkında gerekli müeyyidelerin uygulanması bilirkişilik bölge kurulundan talep edilmelidir (HMK m. 274/f. 2; Bil. Yön. m. 52/f. 2 ve m. 52/f. 4).

Kendisine verilen süre içerisinde raporu hazırlamayan bilirkişi hakkında uygulanabilecek diğer bir yaptırımsa; bilirkişiyi görevden almamakla birlikte, raporu hazırlayınca kadar o bilirkişiye yeni bir bilirkişilik görevi verilmemesidir. Ayrıca yine bu durumda da görevlendirmeyi yapan mahkeme durumu bilirkişilik bölge kuruluna bildirmelidir. Bu yaptırımların uygulanabilmesi için bilirkişinin kendisine verilen süre içerisinde raporu hazırlamamasında kusurunun bulunması gerekir (Bil. Yön. m. 52/f. 3).

Bilirkişilik bölge kurulu⁴², kendisinden istenilen raporu süresi içerisinde ve kusurlu olarak hazırlamayan bilirkişinin, bilirkişilik sicilinden ve bilirkişilik listesinden çıkarılmasına karar verebileceği gibi ilgili bilirkişinin uyarılmasına veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarılmasına da karar verebilir (Bil. K. m. 13/f. 1 ve m. 13/f. 2, Bil. Yön. m. 48/f. 1-b ve m. 48/f. 2).

C. Bilirkişi Görüşünün Bildirilme Şekli

Bilirkişi görüşünün bildirilme şekline karar verme konusunda HMK m. 279/f. 1 hükmünde hâkime takdir yetkisi tanınmıştır. Bu doğrultuda hâkim, bilirkişinin oy ve görüşünün, yazılı veya sözlü olarak bildirilmesine karar verebilir. Hâkim bilirkişi görüşünün bildirilme şeklini, kural olarak, HMK m. 273 hükmü kapsamında bilirkişinin görev alanını belirlerken açıklar⁴³.

Bilirkişi görüşünün sözlü olarak bildirilmesine karar verilirse, HMK m. 279/f. 3 hükmü gereği, bilirkişinin sözlü beyanı tutanağa geçirilir ve tutanağın altı bilirkişiye imzalatılır. Şayet bilirkişi olarak birden fazla kişi belirlenmişse, aralarında yapacakları müzakere sonucunda açıklanan

bulunmamaktadır. Yapılması gereken ilgili dosyayı inceleme yetkisinin kaldırılmasıdır.

42 Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Samsun olmak üzere dokuz bilirkişilik bölge kurulu mevcuttur, (bkz. <http://bilirkisilik.adalet.gov.tr/sayfalar/bolgekurullari.html> (ET: 29.05.2018)).

43 **Yılmaz-** Şerh, s. 2800.

görüş tutanağa geçirilir ve ardından tutanak bilirkişilere imzalatılır⁴⁴. Ayrıca her ne kadar HMK m. 279/f. 3 hükmünde yer almasa da sözlü olarak bildirilen görüşler de gerekçeli olmalıdır⁴⁵. Özellikle seçilen bilirkişinin okuma yazma bilmemesi veya rapor yazacak ölçüde dile hakim olmaması durumunda, görüşünü sözlü açıklamasına karar vermekten başka imkân bulunmamaktadır⁴⁶. Bilirkişi, görüşünü açıklarken önceden almış olduğu küçük notlardan faydalanabilir⁴⁷.

Bilirkişi görüşünün sözlü olarak bildirilmesi, bilirkişiye doğrudan ulaşma ve güvenilirliğini test etme imkânı sağlamakla birlikte bilirkişi görüşünde aydınlatılmaya muhtaç yerlerin bulunması durumunda hâkim veya tarafların duruma anında müdahale edebilme imkânını da sağlamakta, böylelikle yargılamanın hızlandırılmasını mümkün kılmaktadır⁴⁸. Bilirkişi görüşünün sözlü olarak bildirilmesi tüm bu açıklanan yönleriyle medeni usul hukukunda yargılamaya hakim olan ilkelerden usul ekonomisi ilkesine de uygun düşmektedir.

Görüşünü sözlü olarak bildirecek olan bilirkişi, başka bir yerde bulunsa dahi ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla duruşma salonuna bağlanarak dinlenilebilir (HMK m. 149/f. 2)⁴⁹. Ancak bunun için tarafların rızasının bulunması şarttır (HMK m. 149/f. 2). Şayet taraflar bu duruma rıza göstermezse, bilirkişi ya davanın görüldüğü mahkemede ya da istinabe yoluyla başka bir mahkemede doğrudan dinlenilebilir⁵⁰. Ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla bilirkişinin dinlenilmesi halinde, bilirkişi haliyle asıl yargılamayı yapan mahkemedeki tutanağı imzalamayacaktır. Oysa HMK m. 297/f. 3 hükmü gereği sözlü olarak

44 Kurulda yer alan bilirkişilerin kendi aralarında müzakere edebilmelerine olanak sağlanması bir zorunluluktur, (bkz. **Özbay**, s. 342). Bu zorunluluğun nedeni birden fazla kişinin bir araya getirilerek aralarında görüşüp, tartışmalarını sağlamaktır, (bkz. **Ejder Yılmaz**, “Hukukumuzda Bilirkişilik Kurumu”, *Makaleler (1973-2013)*, C. 1, Ankara 2014, s. 806).

45 **Bilge Umar**, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, bs. 2, Ankara, 2014, s. 818.

46 **Kuru**- Usul, s. 2744.

47 **Tanrıver**- Usul, s. 968.

48 **Tanrıver**- Bilirkişilik, s. 111-112.

49 Dinleme, SEGBİS veya benzeri sistemler vasıtasıyla ses ve görüntü olarak aynı anda duruşma salonuna nakledilir (Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdari ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik –Y. İş. Yön.- m. 200).

50 **Özbay**, s. 201.

dinlenen bilirkişinin beyanlarının tutanağa geçirilmesi ve ardından tutanağın bilirkişiye imzalatırılması gerekir. Bu sorun asıl yargılamayı yapan mahkemenin bilirkişinin beyanlarını geçirmiş olduğu tutanağın çıktısının, bilirkişinin bulunduğu mahkemece alınması ve bu tutanağın bilirkişiye imzalatırılarak tekrardan elektronik ortamdan asıl yargılamayı yapan mahkemeye gönderilmesi ile çözülebilir⁵¹.

Bilirkişi görüşünün yazılı olarak bildirilmesine karar verilmesi durumunda ise, bilirkişi görüşü rapor halinde mahkemeye verilir. Kural olarak tek bir rapor hazırlanır ve mahkemeye sunulur. Birden fazla bilirkişinin aynı konu için heyet halinde görevlendirildiği durumda da bu zorunluluk devam etmektedir. Ancak heyet halinde görevlendirilen bilirkişilerin inceleme konuları farklıysa bu durumda her biri ayrı ayrı rapor hazırlayarak mahkemeye sunabilir⁵².

Tek bir raporun hazırlanıp mahkemeye sunulması kuralının diğer istisnası ise aynı konuda heyet halinde görevlendirilen bilirkişilerin görüş birliğine varamaması sonucu, azınlıkta kalan bilirkişinin ayrı bir rapor hazırlayabilmesidir (HMK m. 279/f. 2, c. 2)⁵³.

D. Bilirkişi Raporunda Yer Alması Gereken Hususlar

Bilirkişi görüşünün hâkim tarafından yazılı olarak açıklamasına karar verilmesi üzerine bilirkişi, görüşünü rapor haline getirir ve o raporda açıklar. Bilirkişi raporunda yer alması gereken hususlar HMK m. 279/f. 2 hükmünde “...*Tarafların ad ve soyadları, bilirkişinin görevlendirildiği hususlar, gözlem ve inceleme konusu yapılan maddi vakıalar, gerekçe ve varılan sonuçlarla...düzenlenme tarihi ve bilirkişi ya da bilirkişilerin*

51 Bkz. Y. İş. Yön. m. 218/f. 7 “*SEGBİS veya benzeri sistemlerle duruşmaya katılan tarafların beyanlarının imzalanması gerektiğinde, dinlemenin yapıldığı yer mahkemesince talepte bulunan mahkemece tutulan tutanağın bir çıktısı alınarak imzalatılır, imzalanan tutanak tekrar elektronik ortama aktarılır ve tutanağın aslı mahkemesine gönderilir.*”

52 “*Aynı konuda rapor vermekle görevli bilirkişilerin, konuları farklı değilse, işi aralarında görüşüp birlikte rapor vermeleri gerekir. Ancak aynı kurul içinde görevlendirilmiş, fakat konuları değişik olanların ayrı rapor vermeleri mümkün olduğu gibi, azınlıkta kalan bilirkişi de ayrı bir rapor verebilir. Somut olayda bu kurallara uyulmadan aynı konuda uzman olan bilirkişilerin ayrı ayrı rapor verdikleri ve birbirlerinin görüşünden haberdar olmadıkları anlaşılmaktadır. Usule aykırı olarak alınan ve yeterli olmayan bilirkişi raporuna göre hüküm kurulması doğru görülmemiştir.*” Yarg. 19. HD 15.04.2005 tarih ve E. 2004/8061, K. 2005/4139 sayılı kararı (KİBB, ET: 31.05.2018).

53 Azınlıkta kalan bilirkişi görüşü hakkında detaylı bilgi için bkz. aşa., II, F.

imzalarının bulunması gerekir.” şeklinde sayılmıştır. Bunlara ek olarak Bil. Yön. m. 55/f. 1’de ise görevlendirmeyi yapan merci, dosya numarası, görevlendirme tarihi ve süresi gibi hususların da bilirkişi raporunda yer alması gerektiği düzenlenmiştir.

Bilirkişi raporu hâkimin belirlemiş olduğu sınırlar içerisinde ve yöneltmiş olduğu sorulara cevap verecek şekilde hazırlanmalıdır. Raporda yer alan görüşler akla ve bilime uygun aynı zamanda kendi içerisinde tutarlı olmalıdır⁵⁴. Raporun yazıldığı alana ilişkin terminolojinin kullanılması kaçınılmaz olsa da, bu durum, raporun anlaşılabilirliğini ve denetlenebilirliğini ortadan kaldıracak boyuta ulaşmamalı diğer bir ifadeyle raporda olabildiğince sade bir dil kullanmaya özen gösterilmelidir⁵⁵. Rapor kısa ve yüzeysel olmamalı, kapsamlı ve gerekçeli hazırlanmalıdır⁵⁶. Nihayetinde raporun sonuç kısmı açık ve net bir biçimde kaleme alınmalı⁵⁷ ve bilirkişi tarafından imzalanmalıdır⁵⁸. Bilirkişi raporunun imzasız olması veya heyet halinde görev yapan bilirkişilerden bir veya birkaçının imzasının eksik bulunması durumunda o rapor hükme esas alınamaz⁵⁹.

54 **Alangoya**, s. 322. Ayrıca bkz. “Orman bilirkişisinin davaya konu alanda toprak kaymasını önlemek amacı ile ağaç türleri yetiştirildiği açıklamasının somut olaya uygun düşmediği anlaşılmaktadır. Denetlemeye uygun olmayan eksik ve çelişkili bilirkişi raporu ve eksik inceleme ile hüküm kurulamaz.” Yarg. 20. HD 20.09.2017 tarih ve E. 2016/667, K. 2017/6558 sayılı kararı (KİBB, ET: 30.05.2018).

55 **Yılmaz-** Uygulamada Bilirkişilik, s. 824; (**Toraman**)/**Görgün/Börü/Kodakoğlu**, s. 602; **Deliduman**, s. 288. Ayrıca bkz. Bil. Yön. m. 7/f. 2 “*Bilirkişi, oy ve görüşünü oluştururken uzmanlık alanına ait teknik terim ve ifadeleri, mümkün olduğu ölçüde, görevlendirmeyi yapan merci ve tarafların anlayabileceği bir dil ile açıklar.*”

56 **Ansay**, s. 284; **Yılmaz-** Uygulamada Bilirkişilik, s. 823. Ayrıca bkz. “*Mahkemece, davaya konu kaza sebebiyle araçtaki hasarın giderilmesi için gereken onarım süresi içinde emsal nitelikteki bir aracın (davacı tarafından kaza olmasaydı dahi yapılması gereken yakıt vs gibi zorunlu giderler indirildikten sonra) araç mahrumiyeti bedelinin tespiti hususunda da rapor alınarak sonucuna göre karar verilmesi gerekirken hiçbir açıklama olmayan gerekçesiz bilirkişi raporuna göre yazılı olduğu biçimde hüküm kurulması doğru görülmemiştir.*” Yarg. 17. HD 15.05.2017 tarih ve E. 2016/11181, K. 2017/5464 sayılı kararı (KİBB, ET: 30.05.2018).

57 **Yılmaz-** Uygulamada Bilirkişilik, s. 824-825; **Deryal**, s. 442.

58 **Alangoya**, s. 321.

59 “*Bilirkişilerin raporda imzalarının bulunması zorunludur. Somut olayda; bilirkişiler tarafından hazırlanan ve mahkemece hükme esas alınan raporda, bilirkişilerden birinin (hakimlik mesleğine geçmiş olması nedeniyle) imza atmadan çekindiği anlaşılmaktadır. Esasen, bu husus mahkemenin de kabulündedir. Bu durumda, mahkemece; yeniden oluşturulacak bilirkişi kurulundan tazminat hususunda rapor*

Bilirkişilerin hazırlayacağı raporların standartlarını ve bilirkişilik temel eğitimine ilişkin usul ve esasları belirlemek Bilirkişilik Daire Başkanlığının görevidir (Bil. K. m. 6/f. 2, ç bendi ve m. 6/f. 2, d bendi)⁶⁰. Bilirkişilik temel eğitimini Bilirkişilik Daire Başkanlığınca kendisine izin verilen kuruluşlar gerçekleştirir⁶¹. Verilecek olan temel eğitim, teorik eğitim ve uygulama eğitimi olmak üzere iki tür eğitimden oluşur. Bu kapsamda, bilirkişi raporunun yazım usulü ve tekniği teorik eğitim içerisinde öğretilir (Bil. Yön. m. 30/f. 2, m. 30/f. 4 ve m. 30/f. 5).

Bilirkişiler, ayrıca hazırlamış oldukları raporların mevzuata uygunluğu açısından, bilirkişilik bölge kurulları tarafından re'sen veya talep üzerine denetlenirler. Bu denetim, sadece hazırlanan raporun mevzuata uygunluğu açısından olup, rapordaki özel veya teknik bilgi yönünden herhangi bir denetim yapılamaz veya denetim yapılması yönünde başvuruda bulunulamaz (Bil. K. m. 14/f. 3 ve m. 14/f. 4). Denetim sonucuna göre ilgili bilirkişinin sicilinden çıkarılmasına, uyarılmasına, bir yıla kadar geçici olarak listeden çıkarılmasına karar verilebilir⁶². Bilirkişi bölge kurulunca verilebilecek bu kararlara karşı itiraz edilebilir⁶³.

E. Bilirkişinin Hukuki Nitelendirme ve Değerlendirmede Bulunma Yasağı

Bilirkişi, raporunu hazırlarken hukuki nitelendirmeler ve değerlendirmelerde bulunmaktan kaçınmalıdır⁶⁴. Bu husus, HMK m.

aldırılması ve ulaşılabacak sonuca göre uyumsuzluğun esası hakkında karar verilmesi gerekirken, bilirkişilerden bir üyenin imzasını içermeyen raporun esas alınması suretiyle karar verilmiş olması usul ve yasaya aykırıdır.” Yarg. 3. HD 20.06.2017 tarih ve E. 2016/19919, K. 2017/10515 sayılı kararı (KİBB, ET: 31.05.2018).

60 Bilirkişilik Daire Başkanlığı, bilirkişilik hizmetlerinin etkin, düzenli ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla Bil. K. ile verilen görevleri yerine getirmek üzere Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan bir birimdir.

61 İzin verilen eğitim kuruluşlarının listesine ulaşmak için bkz. <http://bilirkisilik.adalet.gov.tr/dokumanlar/egitimkuruluslarilistesi/Bilirki%C5%9Filik%20E%C4%9Fitim%20Kurulu%C5%9Flar%C4%B1%20Listesi.pdf> (ET: 30.05.2018).

62 Ayrıntılı bilgi için bkz. Bil. Yön. m. 62.

63 Ayrıntılı bilgi için bkz. Bil. K. m. 15.

64 Hukuki nitelendirme, hüküm için yargılama aşamasına gelmiş olan olguların, belirlenen hukuk normunun soyut unsurlarını karşılayıp karşılamadığını belirlemedir, (bkz. **Çetin Aşçıoğlu**, “Yargılama Çalışmalarında Bilirkişi Sorunu ve

279/f. 4 hükmünde “*Bilirkişi, raporunda ve sözlü açıklamaları sırasında çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamaz; hâkim tarafından yapılması gereken hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz.*”; Bil. K. m. 3/f. 2 ve Bil. Yön. m. 5/f. 2 hükmünde de “*Bilirkişi, raporunda çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamaz; hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz.*” şeklinde ayrı ayrı ve açıkça vurgulanmıştır⁶⁵. Bu düzenleme hukuki konularda bilirkişiye başvurulamaması kuralı ile de bir bütünlük arz etmektedir⁶⁶. Dolayısıyla öncelikli olarak hukuki konularda bilirkişiye başvurulamaması konusu üzerinde durmakta fayda vardır.

Hukuki konularda bilirkişiye başvurulamaması, hem HMK m. 266/c. 2 hem de Bil. K. m. 3/f. 3’te “*Ancak genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz.*” hükümleri ile açıkça yasaklanmıştır⁶⁷. Bu yasağın altında yatan temel neden, hukuk kurallarının re’sen araştırılıp bulunması ve olaya uygulanmasının hâkimin işi olması, yani bir başka ifadeyle hukuki sorunlarda en yetkin bilirkişinin hâkimin kendisi olmasıdır⁶⁸. Bu sebeplerden dolayı hukuk

(Hukuk Davalarında) Nitelendirmede Bilirkişinin Görevi”, *TBBD*, S. 3, 1992, s. 359).

⁶⁵ HMK’dan sonra Bil. K. ve Bil. Yön.’de de aynı hükme yer verilmesinin amacı hukuki sorunlarda bilirkişiye başvurma yasağına vurgu yapmak ve bu yasağı iyice kuvvetlendirmektir, (aynı yönde bkz. ve karşı. **Süha Tanrıver**, “Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilik Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi”, *TBBD*, S. 119, 2015, s. 233).

⁶⁶ **Özbay**, s. 343; **Yılmaz- Şerh**, s. 2806; **Tutumlu- HMK Yorumu**, s. 245.

⁶⁷ Hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye gidilmesini önlemek için başkaca önlemler alınması gerektiği sadece yasaklama ile bu durumun önüne geçilemediği yönündeki görüş ve alınabilecek önlemler için bkz. **Recep Akcan**, “Bilirkişilik Kanunu Tasarısı Taslağı Hakkında Bazı Tespitler”, *InÜHFD*, C. 2, 2015, s. 658-659.

⁶⁸ Bkz. HMK m. 266 gerekçesi, **M. Kılıçoğlu**, s. 1107. Hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukuki bilgi kavramının hâkimin önüne gelen uyuşmazlıklardaki gerekli olan her hukuki bilgiyi bildiği anlamına gelen çok genel bir ifade olduğu, hakimin her hukuki bilgiyi bilmesinin -özellikle de fikri ve sınai haklar gibi özel alanların da ortaya çıkması göz önünde bulundurulduğunda- mümkün olamayacağı, dolayısıyla hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurma yasağının her zaman uygulanma imkânı bulmasının pek mümkün olmadığı yönündeki görüş için bkz. **Budak/Karaaslan**, s. 263. Aynı

alanı dışında başkaca bir uzmanlığı bulunmayan kişilerin bilirkişi olması da yasaklanmıştır⁶⁹.

Uygulamada hukuki konularda bilirkişiden görüş alınması konusunda istikrarlı kararların alınmadığı, bazı kararlarda hukuki konularda bilirkişiden görüş alınmasının hukuka aykırı olarak kabul edildiği⁷⁰, bazı kararlarda ise uyuşmazlığın çözümü için hukukçu bilirkişi atanması gerektiğinin kabul edildiği görülmektedir^{71, 72}.

Bilirkişinin raporunda hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunma yasağının altında da benzer sebepler yatmaktadır⁷³. Bilirkişinin asıl görevi hukuki değerlendirmelerde bulunmadan özel veya teknik bilgisini mahkemeye iletmek ya da sahip olduğu özel veya teknik bilgiyi

yönde bkz. **Şafak Narbay/İbrahim Özbay**, “Türk Hukukunda Hukuki Mütalaanın Önemi ve Niteliği”, *Batider*, C. 23, S. 2, 2005, s. 124-125.

69 Bkz. Bil. K. m. 10/f. 4. Hukuk alanı dışında uzmanlığı bulunan kişiler ise bilirkişi olabilirler. Yarg. HGK 18.01.2017 tarih ve E. 2014/13-2465, K. 2017/10 sayılı kararına da konu olduğu üzere avukatın takip ettiği davalar ile işlerin yasal ve mesleki mevzuat kurallarına göre yürütülüp yürütülmediği, dolayısıyla ücrete hak kazanılıp kazanılmadığı hususu için bir avukat bilirkişi olarak belirlenebilir. Çünkü bu hukuk alanı dışı ve uzmanlığı gerektiren, dolayısıyla da avukatın uzmanlığına giren bir konudur (HGK kararı ve kararın değerlendirmesi için bkz. **Mehmet Akif Tutumlu**, “Hukuki Konularda Hukukçu Bilirkişi Atanması Sorunu”, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 12, S. 131, 2017, s. 120-129).

70 “Hükme esas alınan kâr kaybı hesabı ile ilgili hukukçu bilirkişiden 20.09.2014 tarihli rapor alınmış ise de; 6100 Sayılı HMK’nın 266/1. maddesi hükmü gereğince çözümü hukuk dışında özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verileceği ve bilirkişinin konusunda uzman olması gerektiği, somut olayda çözüm hukuk dışında özel ve teknik bilgiyi gerektirdiğinden hukukçu bilirkişinin meslek ve sıfatı itibarıyla bu konuda özel ve teknik bilgiye haiz olduğunun kabulü ve raporunun hükme esas alınması mümkün değildir.” Yarg. 15. HD 26.12.2017 tarih ve E. 2017/1913, K. 2017/4553 sayılı kararı (KİBB, ET: 31.05.2018).

71 “Asıl-alt işveren uygulamasının ister asıl iş ister yardımcı iş olsun, alt işverene verilmesinde, unsurları veya muvazaa yönünde denetiminin yapılmasında Dairemiz uygulaması kararlılıkla “İşverenler arasındaki sözleşmenin getirilerek işyerinde teknik ve hukukçu bilirkişi marifeti ile keşif yapılması ve rapor alınarak sonuca gidilmesi gerektiği yönündedir.” Yarg. 9. HD 27.09.2017 tarih ve E. 2016/21250, K. 2017/14318 sayılı kararı (KİBB, ET: 31.05.2018).

72 Uygulamadaki tutarsızlıklara ilişkin diğer kararlar için bkz. **Acun Papakçı**, “Hukuki Bilirkişilik”, *MÜHFHAD*, C. 22, S. 1, 2016, s. 440-444.

73 Bilirkişilik görevinin yerine getirilebilmesi için hukuki değerlendirme yapmak zorunluysa bu değerlendirmenin yapılabilmesi gerektiği HMK m. 279/f. 4’ün bu duruma engel olmadığına dair görüş için bkz. **Umar**, s. 818.

vakıalara uygulayarak varmış olduğu sonuçları ifade etmek ya da özel veya teknik bilgisinin yardımı ile maddi vakıaları tespit etmektir⁷⁴. Hukuki değerlendirmeyi ise hâkim yapar⁷⁵.

F. Azınlıkta Kalan Bilirkişi Görüşü

Azınlıkta kalan bilirkişi görüşü, birden fazla bilirkişinin heyet halinde görevlendirildiği durumlarda oybirliğine varılamaması sonucu çoğunluğun karşısında kalan bilirkişi görüşüdür⁷⁶. Burada birden fazla bilirkişinin aynı konu hakkında görevlendirilmeleri gerekir. Birden fazla bilirkişinin farklı farklı konular için görevlendirildiği hallerde, her bilirkişi kendi alanında görüş beyan edeceğinden, bu durumda, azınlıkta kalan bilirkişi görüşünden bahsedilemez.

Azınlıkta kalan bilirkişi görüşü, çoğunluğun hazırladığı raporun içerisinde muhalefet sebepleri ayrı ayrı belirtilerek gösterilebilir⁷⁷. Ancak böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır. Zira HMK m. 279/f. 3 hükmü uyarınca azınlıkta kalan bilirkişi, kendi görüşünü ayrı bir rapor halinde de mahkemeye sunabilir. Azınlıkta kalan bilirkişiye tanınan bu hak, aynı konuda görevlendirilen bilirkişi heyetinin tek rapor sunma zorunluluğunun bir istisnasıdır⁷⁸.

Hâkim, HMK m. 282 hükmü gereği bilirkişi görüşünü serbestçe takdir eder. Dolayısıyla hâkimin çoğunlukta olan bilirkişi görüşüne göre hüküm kurma zorunluluğunun bulunmadığı⁷⁹, azınlıkta kalan bilirkişi

74 Bkz. HMK m. 279/f. 4 gerekçesi, **M. Kılıçoğlu**, s. 1148.

75 Hukuki konularda bilirkişiye başvurulması yasağının Alman ve İsviçre hukuklarında olduğu gibi örf adet hukukuna veya eski hukuka ilişkin konuları kapsamaması ve bu konularda bilirkişiye başvurulabilmesi gerektiğine dair görüş için bkz. **İbrahim Gül**, “Hukuksal Sorunlar Hakkında Bilirkişiye Başvurulması”, *HKÜHFD*, C. 5, S. 10, 2015, s. 157-180. Aynı yönde bkz. **Atalay**- Bilirkişilik Uygulaması, s. 136.

76 **Tanrıver**- Bilirkişilik, s. 115.

77 **Kuru**- Usul, s. 2740.

78 Aynı konuda görevlendirilen bilirkişi heyetinin tek rapor sunma zorunluluğu hakkında bkz. Yarg. 19. HD 15.04.2005 tarih ve E. 2004/8061, K. 2005/4139 sayılı karar (KİBB, ET: 31.05.2018). Karar için bkz. yuk., dn. 52.

79 Çoğunlukta olan bilirkişi görüşüne göre hüküm kurulmuş olsa bile azınlıkta kalan bilirkişi görüşü de değerlendirilmek zorundadır. Örneğin; “*Mahkemeye hükme dayanak kılınan bilirkişi raporlarında; müteveffanın % 100 oranında kusurlu olduğu, davalı işverenin ise kusursuz olduğu belirtilmişse de; 20.04.2009 tarihli ceza dosyasındaki maddi olgular, 02.10.2012 tarihli bilirkişi raporundaki azınlık görüşü ve 20.10.2011 tarihli kusur raporundaki görüşler hiç değerlendirilmemiştir.*”

görüşüne göre de hüküm kurabileceği ifade edilebilir⁸⁰. Böyle bir durumda hâkim, azınlıkta kalan bilirkişi görüşüne göre hüküm kurulmasının ve çoğunlukta olan bilirkişi görüşüne göre hüküm kurulmamasının gerekçelerini göstermelidir⁸¹.

Azınlıkta kalan bilirkişi görüşüne göre hiçbir şekilde hüküm kurulamayacağı şeklinde aksi yönde kabul, AY m. 9 ve AY m. 138/f. 1 hükümlerine⁸² aykırılık teşkil edecek, ayrıca yargılamanın bilirkişinin görüşüne göre yapıldığı yönünde olumsuz izlenim bırakarak yargıya olan güvenin azalmasına yol açabilecektir. Bu bakımdan Yargıtay'ın eski tarihli kararlarında azınlıkta kalan bilirkişi görüşüne göre hüküm kurulamayacağı şeklindeki görüşü, kanaatimizce doğru değildir⁸³.

Şu durumda, mahkemenin hükme esas aldığı kusur raporlarının, 4857 Sayılı Kanun'un 77. maddesinin öngördüğü koşulları içerdiğinden ve hükme dayanak alınacak nitelikte olduğundan söz edilemez.” Yarg. HGK 15.03.2017 tarih ve E. 2014/21-2104, K. 2017/454 sayılı kararı (KİBB, ET: 01.06.2018).

- 80 **Arslan**, s. 177; **Akil**- Karar Değerlendirme, s. 707-708. Azınlıkta kalan bilirkişi görüşüne göre hüküm kuran ilk derece mahkemesinin kararı, Yargıtay tarafından azınlıkta kalan bilirkişi görüşünün bilimsel temele dayanmadığı iddiasıyla bozulmuştur. Yani Yargıtay azınlıkta kalan bilirkişi görüşünün hükme esas alınması gerekçesiyle değil, hükme esas alınacak nitelikte hazırlanmadığı gerekçesiyle kararı bozmuştur. Buradan yola çıkarak Yargıtay'ın azınlıkta kalan bilirkişi görüşüne göre de hüküm kurulabileceğini kabul ettiği sonucu çıkarılabilir. Örneğin; *“Bilimsel temele dayalı olmayan azınlık bilirkişi raporuna göre karar verilmesi doğru görülmemiş ve hükmün davacı yararına bozulması gerekmiştir.”* Yarg. 11.HD 23.01.2017 tarih ve E. 2015/12576, K. 2017/420 sayılı kararı (KİBB, ET: 02.06.2018). Aynı yönde bkz. yuk., dn. 79.
- 81 *“Mahkemece, üç kişilik bilirkişi kurulu oluşturulmuş, farklı tespitler içeren bilirkişi raporunda sunulan azınlık görüşüne itibar edilerek yazılı şekilde davanın kısmen kabulüne karar verilmiştir. Ancak, uyuşmazlığın özel ve teknik bilgi gerektirdiğinden bahisle bilirkişi kurulu görüşüne başvurulmasına rağmen, hiç bir gerekçe gösterilmeden ayrık görüşe itibar edilmesi, çoğunluk görüşünün benimsenmemesi nedenlerinin açıklanmaması doğru görülmemiştir.”* Yarg. 11. HD 25.03.2014 tarih ve E. 2012/19060, K. 2014/5829 sayılı kararı (KİBB, ET: 02.06.2018).
- 82 AY m. 9 *“Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerde kullanılır.”* AY m. 138/f. 1 *“Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler.”*
- 83 *“Bilirkişilerin birbirlerine aykırı beyanları karşısında çoğunluğun mütalaasına itibar olunmak, çoğunluk mütalaası kanaatbahş bulunmadığı takdirde yeniden seçilecek bilirkişilere başvurmak... gerekir.”* Yarg. HGK 06.04.1968 tarih ve E. 1967/3-187, K. 231 sayılı kararı (ABD, S. 3, 1968, s. 511). *“Bilirkişilerin beyanları arasında değer bakımından uyuşmazlık çıkması halinde hakim, çoğunluğun görüşüne katılabilir. Fakat azınlıkta kalanın görüşünü esas alarak hüküm veremez.”* Yarg. 2. HD 19.02.1971 tarih ve E. 1971/658, K. 1971/1082 sayılı kararı (**Kuru-**

Yargıtay'ın daha yeni tarihli kararlarında ise artık azınlıkta kalan bilirkişi görüşünün hükme esas alınabileceğinin kabul edildiği ifade edilebilir⁸⁴.

III. BİLİRKİŞİ RAPORUNUN VERİLMESİ

A. Bilirkişi Raporunun Mahkemeye Verilmesi

Bilirkişi, HMK m. 280 hükmü uyarınca raporunu hazırladıktan sonra, raporu ve kendisine raporu hazırlaması için verilen diğer ekleri mahkemeye verir. Raporun mahkemeye verildiği tarih rapora yazılır. Bilirkişi raporunun verildiği tarihin rapora yazılması raporun süresi içerisinde verilip verilmediğinin tespiti için önemli bir husustur⁸⁵.

Her ne kadar HMK m. 280 lafzından⁸⁶ bilirkişi raporunun mahkemeye fiziki olarak verilmesi gerektiği yönünde bir anlam çıkarılabilirse de, bu şekilde bir zorunluluk bulunmamaktadır. Yargı alanında ortaya çıkan teknolojik gelişmeler sonucu, elektronik ortamda⁸⁷ bilirkişinin görevlendirilmesi, dosyanın ve gerekli eklerinin bilirkişinin erişimine açılması, bilirkişinin hazırlamış olduğu raporu e-imza ile imzalayarak mahkemeye göndermesi mümkündür. Ancak bunun için ilgili bilirkişinin güvenli e-imza sahibi olması ve bilirkişi listesinde yer

Usul, s. 2775). “Mahkemece üç kişilik bilirkişi heyeti oluşturularak rapor alınmış, ancak 29.9.2011 tarihli bilirkişi heyeti tarafından düzenlenen raporda bilirkişi...’un raporu muhalefet şerhi ile imzalandığına dair beyanı ile imzalandığı, 23.9.2011 tarihli muhalefet şerhine dair ayrı rapor düzenlendiği dosya içeriğinden anlaşılmıştır. Bilirkişi raporundaki çoğunluk görüşü ile azınlık görüşü arasında farklı bir yorum bulunduğu halde mahkemece azınlık raporuna göre hüküm kurulması doğru görülmemiştir. Bu durumda mahkemece yapılacak iş, raporun çoğunluk görüşünün uygun görülmemesi halinde yeni bir bilirkişi heyetinden iddia ve savunma çerçevesinde ayrıntılı ve Yargıtay denetimine uygun rapor alınarak varılacak uygun sonuç dairesinde bir karar verilmesinden ibaret olunmalıdır.” Yarg. 19. HD 10.10.2013 tarih ve E. 2013/11204, K. 2013/15852 sayılı kararı (Karara doğrudan erişilememekle birlikte Yarg. 19. HD 01.12.2015 tarih ve E. 2015/8072, K. 2015/15893 sayılı kararın içerisinde künyesi belirtilerek özetlenmiş olması sayesinde erişim sağlanmıştır, KİBB, ET: 02.06.2018).

84 Bkz. yuk. dn. 79 ve 80.

85 M. Kılıçoğlu, s. 1151; Deryal, s. 456.

86 HMK m. 280: “Bilirkişi, raporunu, varsa kendisine incelenmek üzere teslim edilen şeylerle birlikte bir dizi pusulasına bağlı olarak mahkemeye verir; verildiği tarih rapora yazılır ve duruşma gününden önce birer örneği taraflara tebliğ edilir.”

87 Bu elektronik ortam, bilirkişilerin internet üzerinden UYAP’a erişim sağlayarak elektronik ortamda işlem yapabilmelerini sağlayan UYAP Bilirkişi Bilgi Sistemidir.

alması eğer listede yer almıyorsa mahkeme huzurunda önce yemin etmesi gerekir⁸⁸.

Bilirkişi, raporu mahkemeye fiziki olarak teslim ettikten veya elektronik ortam üzerinden sunduktan sonra, rapordaki görüşünü değiştirme, raporun verilmemiş sayılmasını talep etme veya herhangi bir şekilde raporda değişiklik yapma hakkına sahip değildir⁸⁹. Doktrinde bu kuralın katı şekilde uygulanmaması gerektiği, bilirkişinin kendisinden kaynaklanmayan sebeplerden dolayı raporun hatalı hazırladığını öğrenmesi durumunda, hata giderildikten sonra yeniden hazırlayacağı ikinci raporu mahkemeye verebilmesi ve bu ikinci raporun da değerlendirmeye alınması gerektiği savunulmaktadır⁹⁰. Kanaatimizce de bilirkişi kendisinden kaynaklanmayan nedenlerden dolayı raporu hatalı hazırlamışsa ve durumu fark ettikten sonra ikinci bir rapor hazırlayıp bunu mahkemeye sunmuşsa, bu raporun değerlendirmeye alınması yerinde olur.

B. Bilirkişi Raporunun Taraplara Tebliğ Edilmesi

Bilirkişi raporu mahkemeye verildikten sonra raporun örnekleri davanın taraflarına tebliğ edilir (HMK m. 280). Şayet dava, vekil aracılığıyla takip ediliyorsa tebligat vekile yapılır (7201 sayılı Tebligat Kanunu –Teb. K.⁹¹- m. 11/f. 1). Bilirkişi raporunun taraflara tebliğ edilmesinin amacı, tarafların bilirkişi raporunu incelemesine fırsat tanıyarak rapora ilişkin eksikliklerin tamamlanması veya belirsizliklerin giderilmesi ya da yeni bilirkişi atanmasını talep edebilmeleri için rapora karşı itiraz haklarının kullanılabilmesinin sağlanmasıdır (HMK m. 281/f. 1). Bu sebeple tarafların bilirkişi raporuna karşı itiraz hakları, bilirkişi raporu kendilerine tebliğ edildiği tarihte doğar⁹².

88 Bkz. Y. İŞ. Yön. m. 220/f. 1 ve m. 220/f. 2.

89 **Bilge/Önen**, s. 550; **Kuru-** Usul, s. 2743; **Deryal**, s. 456.

90 **Umar**, s. 819. Yazar, görüşüne örnek olarak kan tahlili sonucuna göre değerlendirme yapacak olan bilirkişiye hataya düşülerek dava ile alakası olmayan kişilere ait tahlil sonuçlarının getirilmesi ve raporun da buna göre hazırlanıp mahkemeye verilmesini göstermiştir. Böyle bir durumda, hata fark edildikten sonra dava taraflarına ait tahlil sonuçlarına göre hazırlanan ikinci raporun mahkemeye verilebileceğini ve bu raporun değerlendirmeye alınması gerektiğini ifade etmiştir.

91 RG: 19.02.1959, S: 10139.

92 01.01.2019 tarihinden sonra vekile yapılacak olan tebligatlar zorunlu olarak elektronik ortam üzerinden yapılacaktır. Dolayısıyla tebliğ tarihi de tebligatın vekilin elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonu olarak kabul

Bilirkişi raporunun taraflara tebliğ edilmesinin medeni usul hukukunda yargılamaya hakim ilkelerden hukuki dinlenilme hakkının doğal bir sonucu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bilirkişi raporu taraflara tebliğ edilmeden dosya hakkında karar verilmesi, hukuki dinlenilme hakkını ağır bir şekilde ihlal edecektir⁹³.

Bilirkişi raporu mahkemeye verildikten sonra, raporun taraflara ne kadar süre içerisinde tebliğ edilmesi gerektiği hususunda, hukukumuzda herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Yalnızca HMK m. 280 hükmünde “...verildiği tarih rapora yazılır ve duruşma gününden önce birer örneği taraflara tebliğ edilir” ibaresine yer verilerek duruşma gününden önce tebliğ edilmesi gerektiği hususu düzenleme altına alınmıştır. Maddenin lafzından raporun duruşma gününden önce tebliğ edilmesinin yeterli olduğu anlaşılrsa da bilirkişi tarafından rapor verildikten sonra usul ekonomisi ilkesi gereği bir an önce taraflara tebliğ edilmelidir. Özellikle rapor verilme tarihi ile duruşma günü arasında az bir zamanın kaldığı durumlarda, raporun taraflara geç tebliğ edilmesi yargılamanın gereksiz uzamasına sebep olabilir. Zira taraflar raporu inceleyip duruma göre rapora itiraz edeceklerdir. Dolayısıyla taraflar rapora ne kadar erken ulaşırsa itiraz süreleri de bir o kadar erken başlar ve sona erer. Böylelikle sadece itiraz süresi sona ermediği gerekçesi ile duruşmanın ileri bir tarihe ertelenmesinin önüne geçilir ve yargılamanın daha kısa sürede sonuçlanma ihtimali artar.

IV. BİLİRKİŞİ RAPORUNA İTİRAZ

A. Bilirkişi Raporuna İtiraz Edebilecek Kişiler

Bilirkişi raporuna sadece davanın tarafları itiraz edebilir (HMK m. 281/f. 1). Dolayısıyla hem davacı hem de davalı bilirkişi raporunda yer

edilecektir, (bkz. Teb. K. m. 7/a’da değişiklik yapan 7101 sayılı İcra ve İflas Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun m. 48).

93 “Mahkemece, bilirkişi raporunun davalı vekiline tebliğ edilmeksizin, dava konusu alacaklar hakkında karar verilmesi, Anayasa ve Kanuna aykırıdır. Bu halde, mahkemenin davalı tarafın hukuki dinlenilme hakkını kullanmasına imkân tanıdığı ve adil bir yargılama yaparak sonuca ulaştığı söylenemez. Anılan sebeple, davalı vekiline bilirkişi raporu tebliğ edilerek itirazlarını sunması için imkân tanınmalı; itirazlarını sunması halinde bu itirazlar doğrultusunda değerlendirme yapılmalı ve sonuca göre bir karar verilmelidir.” Yarg. 22. HD 18.04.2017 tarih ve E. 2017/971, K. 2017/8905 sayılı kararı (KİBB, ET: 03.06.2018). Aynı yönde bkz. Yarg. 17. HD 03.04.2017 tarih ve E. 2014/19056, K. 2017/3513 sayılı kararı (KİBB, ET: 03.06.2018).

alan eksikliklerin tamamlanması veya belirsizliklerin giderilmesi için rapora karşı itiraz edebilir ya da yeni bilirkişi atanmasını talep edebilir. Taraflardan biri veya her ikisi de davada vekil ile temsil olunuyorsa bu durumda vekil de bilirkişi raporuna karşı itiraz edebilir. Bunun için vekile özel yetki verilmesine gerek yoktur. Zira vekile özel yetki verilmesini gerektiren hallerin sayıldığı HMK m. 74'te bilirkişi raporuna itiraz edilmesi hususuna yer verilmemiştir. Hatta HMK m. 77/f. 1 şartları oluşursa vekâletnamesi o an için bulunmayan vekil dahi bilirkişi raporuna itiraz edebilir⁹⁴.

B. Bilirkişi Raporuna İtirazın Şekli ve Süresi

1. Bilirkişi Raporuna İtirazın Şekli

Bilirkişi raporuna itiraz edecek olan taraflar bu itirazlarını yazılı olarak veya duruşmada sözlü olarak yapabilirler. Çünkü bilirkişi raporuna itirazın düzenlendiği HMK m. 281/f. 1 "*Taraflar, bilirkişi raporunun, kendilerine tebliği tarihinden itibaren iki hafta içinde, raporda eksik gördükleri hususların, bilirkişiye tamamlattırılmasını; belirsizlik gösteren hususlar hakkında ise bilirkişinin açıklama yapmasının sağlanmasını veya yeni bilirkişi atanmasını mahkemeden talep edebilirler.*" şeklindeki hükmünde, rapora itiraz edilebilmesi için, özel bir şekil şartı aranmamıştır. Ancak mahkeme dışında hazırlanacak olan dilekçenin duruşmadaki sözlü itiraza göre daha detaylı, kapsamlı ve tutarlı olacağı göz önünde bulundurulduğunda yazılı olarak rapora itiraz etmek itiraz edenin daha lehine olacaktır.

Bilirkişi raporuna itiraz, ister dilekçe ile isterse sözlü yapılsın, açık, anlaşılır şekilde yapılmalı ve itiraz sebepleri gösterilmelidir. Aksi takdirde ileri sürülen beyanlar bilirkişi raporuna itiraz olarak kabul edilmeyecektir⁹⁵. Nitekim Yargıtay kararlarında da bilirkişi raporuna

⁹⁴ HMK m. 77/f. 1 "*Vekâletnamesinin aslını veya onaylı örneğini vermeyen avukat, dava açamaz ve yargılamayla ilgili hiçbir işlem yapamaz. Şu kadar ki, gecikmesinde zarar doğabilecek hâllerde mahkeme, vereceği kesin süre içinde vekâletnamesini getirmek koşuluyla avukatın dava açmasına veya usul işlemlerini yapmasına izin verebilir. Bu süre içinde vekâletname verilmez veya asıl taraf yapılan işlemleri kabul ettiğini dilekçeyle mahkemeye bildirmez ise dava açılmamış veya gerçekleştirilen işlemler yapılmamış sayılır.*" Aynı yönde bkz. **Kuru-** Usul, s. 2747.

⁹⁵ **Kuru-** Usul, s. 2745; **Tutumlu-** HMK Yorumu, s. 247; **Umar**, s. 823; (**Toraman**)/**Görgün/Börü/ Kodakoğlu**, s. 603; **Deliduman**, s. 291.

itiraz edilirken “itiraz sebeplerinin belirtilmesi” hususu vurgulanmaktadır⁹⁶.

2. Bilirkişi Raporuna İtirazın Süresi

Taraflar bilirkişi raporu kendilerine tebliğ edildikten sonra iki hafta içerisinde rapora karşı itiraz edebilirler⁹⁷. Bu iki haftalık sürenin niteliğine ilişkin doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Doktrindeki bir görüşe göre, bilirkişi raporuna karşı itiraz süresi, hak düşürücü niteliktedir⁹⁸. Bu süre içerisinde rapora itiraz edilmemesi durumunda artık o rapor taraflar için kesinleşir, doktrindeki diğer bir görüşe göre ise, bilirkişi raporuna itiraz süresi hak düşürücü nitelikte değildir. Dolayısıyla tarafların hüküm verilinceye kadar rapora itiraz edebilmeleri mümkündür⁹⁹. Kanaatimizce bilirkişi raporuna karşı Kanunda belirtilen

⁹⁶ “HMK'nun 281. maddesinde, tarafların bilirkişi raporunda eksik gördükleri hususların, bilirkişiye tamamlattırılmasını; belirsizlik gösteren hususlar hakkında ise bilirkişi raporuna itiraz sebepleri belirtilerek bilirkişinin açıklama yapmasının sağlanmasını, ayrıca yeni bilirkişi atanmasını mahkemeden talep edebilecekleri açıktır.” Yarg. 3. HD 10.10.2013 tarih ve E. 2013/10960, K. 2013/14302 sayılı kararı (KİBB, ET: 05.06.2018). Aynı yönde bkz. “...bilirkişi raporuna itiraz sebeplerini göstererek itiraz etmiştir.” Yarg. 19. HD 10.11.2014 tarih ve E. 2014/11097, K. 2014/15981 sayılı kararı (KİBB, ET: 05.06.2018). Hatta Yargıtay eski tarihli bir kararında bilirkişi raporuna açıkça itiraz edilmesi ve itiraz sebeplerinin de gösterilmesi gerektiği, aksi takdirde rapora itiraz edilmemiş sayılacağına hükmetmiştir. Bkz. Yarg. 3. HD 19.09.1985 tarih ve 4376/5834 sayılı kararı (Tutumlu- HMK Yorumu, s. 247).

⁹⁷ HUMK döneminde bir hafta olan süre (HUMK m. 283/f. 1), HMK ile iki haftaya çıkarılmıştır, (bkz. Özbay, s. 344).

⁹⁸ Bilge/Önen, s. 548; Kuru- Ders Kitabı, s. 312; Özbay, s. 344; Tanrıver- Usul, s. 975; Yılmaz- Şerh, s. 2809; (Toraman)/Görgün/Börü/Kodakoğlu, s. 603; M. Kılıçoğlu, s. 1154; Aras, s. 1644.

⁹⁹ Üstündağ, s. 750; İlhan Postacıoğlu, s. 654; Muşul, 416; Umar, s. 823. Bu görüşü destekleyici nitelikte eski tarihli Yargıtay kararları mevcuttur. Örneğin; “HUMK m. 283'üncü maddesi gereğince, taraflar bir hafta içinde bilirkişiden eksiklik ve kapalılığın giderilmesi için açıklamada bulunmasını isteyebilirler. Tarafların bu süre içinde itiraz etmemeleri bilirkişi raporunun kesinleşmesi sonucu doğurmaz. O halde taraflar hüküm verilinceye kadar itiraz haklarını kullanabilirler.” Yarg. HGK 06.03.1971 tarih ve E. 1968/4-785, K. 139 sayılı kararı (ABD, S. 4, 1972, s. 632-633). “Kural olarak tarafların herhangi bir süreye bağlı olmaksızın bilirkişi raporuna karşı itirazda bulunmak hakları vardır. Yasakoyucu sadece noksan ve müphem olan hususlar hakkında bilgi almak üzere tarafların bir hafta zarfında istemde bulunmalarını kabul etmiş, bunun dışında bilirkişi görüşüne karşı çıkılmasını engellemiştir.” Yarg. 15. HD 21.12.1989 tarih ve E. 1989/1806, K. 1989/5336 sayılı kararı (YKD, C. 16, S. 9, 1990, s. 1355).

iki haftalık süre hak düşürücü niteliktedir. Zira HMK m. 281/f. 1 hükmünde iki hafta içinde denilerek Kanun tarafından bir süre belirlenmiştir ve HMK m. 94/f. 1 gereği “*Kanunun belirlediği süreler kesindir.*” Kesin süre içerisinde o işlemi yapmayan tarafın o işlemi yapma hakkı da ortadan kalkar (HMK m. 94/f. 3)¹⁰⁰. Nitekim HMK m. 281/f. 1 hükmünün gerekçesi¹⁰¹ ve son Yargıtay kararları¹⁰² da bu konudaki kanaatimizi destekleyici niteliktedir. Kanunda belirtilen iki haftalık süreyi kaçırın tarafın bilirkişi raporuna itiraz edebilmesi, ancak HMK m. 95-101 arasında düzenlenen eski hale getirme kurumu ile mümkündür.

Taraflara Kanunla tanınan bu iki haftalık sürenin mahkeme kararıyla kısaltılması mümkün değildir¹⁰³. Tanınan sürenin uzatılması hususunda ise Kanunda bir düzenleme mevcut değildir. Bununla birlikte tarafların iki haftalık itiraz süresi içerisinde mahkemeye başvurmaları ve bilirkişi raporunun mahiyetinden iki haftalık süre içerisinde rapora itiraz etmenin mümkün olmadığına anlaşılması halinde taraflara ek süre verilebileceği kanaatindeyiz¹⁰⁴. Nitekim HMK’da da süresi içerisinde rapora itiraz

100 Aynı yönde bkz. **Tanrıver-** Usul, s. 975. HUMK dönemindeki benzer görüş için bkz. **Kuru-** Usul, s. 2751.

101 “...burada rapora itiraz için taraflara tanınmış bulunan...süre kesin süredir, hak düşürücü nitelik taşır...” HMK m. 281/f. 1 gerekçesi, bkz., **M. Kılıçoğlu**, s. 1152.

102 “Yokluğunda tespit yapılan tarafın bir haftalık süre içinde tespit sonucu alınan bilirkişi raporuna itiraz hakkı bulunmaktadır. Bu süre 6100 Sayılı HMK’nun 281. maddesinde iki hafta olarak düzenlenmiştir. Bu rapora itiraz edilmez ya da itiraz süresi geçirilirse tespit bilirkişisi raporu taraflar bakımından kesinleşir.” Yarg. 6. HD 29.03.2016 tarih E. 2015/7014, K. 2016/2475 sayılı kararı (KİBB, ET: 04.06.2018).

103 “6100 Sayılı HMK’nun 281. maddesinde, bilirkişi raporuna itiraz süresi iki hafta olarak belirlenmiştir. Mahkemece bu itiraz süresinin kısaltılarak 5 gün olarak belirlenmesi belirtilen kanun hükümlerine ve aynı Kanun’un 27. maddesinde yer alan hukuki dinlenilme hakkına aykırı olup, kararın salt bu sebeple bozulması gerekmiştir.” Yarg. 9. HD 18.04.2016 tarih ve E. 2016/8293, K. 2016/9683 sayılı kararı (KİBB, ET: 05.06.2018).

104 Aynı yönde bkz. **Tutumlu-** HMK Yorumu, s. 247. Ayrıca örneğin; “Mahkemece, bilirkişi rapor ve ek görüşüne karşı davacı vekilince süresi içerisinde itiraz edilmediğinden benimsenen rapor itibarıyla yazılı şekilde karar verilmiş ise de, davacı tarafın raporun kabul edildiğine dair bir beyanı bulunmamaktadır. Davacı vekilinin 24.4.2014 tarihli dilekçesi ve takip eden celsedeki sözlü beyanında HMK’nun 281/2-3. maddeleri uyarınca rapora karşı beyanda bulunmak için ek süre talep ettiği, bilahare yeni bir bilirkişi heyetinden rapor alınmasını istediği halde mahkemece bu yöndeki talep dikkate alınmadan yazılı şekilde karar verilmesi

edebilme durumunun zor olduğu hallerde taraflara iki haftayı geçmeyecek şekilde ek süre verilebilmesi yönünde bir değişiklik yapılması gündemdedir¹⁰⁵.

C. Bilirkişi Raporunda İtiraz Edilebilecek Hususlar

Davanın taraflarının bilirkişi raporunda itiraz edebilecekleri hususlar HMK m. 281/f. 1 hükmünde “*Taraflar, bilirkişi raporunun, kendilerine tebliği tarihinden itibaren iki hafta içinde, raporda eksik gördükleri hususların, bilirkişiye tamamlattırılmasını; belirsizlik gösteren hususlar hakkında ise bilirkişinin açıklama yapmasının sağlanmasını veya yeni bilirkişi atanmasını mahkemeden talep edebilirler.*” şeklinde düzenleme altına alınmıştır. İlgili düzenleme gereği taraflar bilirkişi raporuna karşı itirazlarını üç sebebe dayandırabilir.

Bunlardan ilki rapordaki eksikliklerin tamamlattırılmasıdır. Eksiklikten anlaşılması gereken, rapor hazırlanırken dikkate alınması gerekirken alınmayan hususlar veya dikkate alınmasına rağmen raporda yer verilmeyen hususlardır¹⁰⁶. Bilirkişi raporuna karşı itirazın dayandırılabilceği ikinci sebep ise raporda belirsizlik gösteren hususlar hakkında açıklama yapılmasını talep etmektir¹⁰⁷. Bu iki sebebin yanında

doğru görülmemiştir.” Yarg. 4. HD 04.02.2015 tarih ve E. 2014/19165, K. 2015/1260 sayılı kararı (KİBB, ET: 05.06.2018).

105 “...*Talebin bu süre içinde hazırlanması çok zor ise, aynı süre zarfında mahkemeye başvuran tarafa, sürenin son gününden itibaren işlemeye başlamak, bir defaya mahsus olmak ve iki haftayı geçmemek üzere ek bir süre verilebilir.*” metninin Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarı Taslağı ile HMK m. 281/f. 1’e eklenmesi gündemdedir, (bkz. **İbrahim Özbay/Taner Emre Yardımcı, Hukuk Muhakemeleri Kanunu -Konuyla İlgili Mevzuat Açıklamalı-**, bs. 2, Ankara, 2018, s. 142, dn. 3).

106 Örnek olarak “*Davalı, davacıların yoksun kaldığı karın hesaplanması bakımından alınan bilirkişi raporuna itirazında maliyet tablolarında yer alan giderlerin ödendiğine dair fotokopi olarak sunulan faturaların davacıların ticari defter kayıtlarında yer alıp almadığının araştırılması gerektiği gerekçesi ile itiraz etmiş; ancak bu itiraz Mahkemece dikkate alınmamıştır.*” Yarg. 13. HD 14.12.2017 tarih ve E. 2016/14959, K. 2017/12519 sayılı kararı (KİBB, ET: 05.06.2018). Ayrıca bkz. “*Somut olayda, davacı tarafından, toplu iş sözleşmesinde düzenlenen mazeret ve sendikal izinlerin, kullanılan yıllık izin sürelerinin içerisinde değerlendirildiği, bazı dönemlerde dosyaya sunulan yıllık izin formlarının mükerrer değerlendirmeye alındığı gibi gerekçelerle hükme esas alınan bilirkişi raporuna itiraz edilmiştir.*” Yarg. 22. HD 07.11.2016 tarih ve E. 2016/24472, K. 2016/24695 sayılı kararı (KİBB, ET: 05.06.2018).

107 Örnek olarak bkz. “*Burak Koca'nın 2012 yılı Mayıs ayı bordrosunda "ücreti: 7000", "brüt kazanç: 9166,41", "net ücret: 6066,49" şeklinde çelişik bilgiler yer almakta*

bilirkişi raporunu hazırlayan kişinin yeterliliği konusunda kendilerinde şüphe oluşan taraflar yeni bilirkişi incelemesi yapılmasını da isteyebilirler¹⁰⁸.

Bilirkişi raporuna itiraz sadece bu sayılan sebeplerle sınırlı değildir. Başka nedenlere dayanılarak da bilirkişi raporuna itiraz edilebilir¹⁰⁹. Örneğin, raporun yanlış yazıldığı konusunda itirazda bulunmak mümkündür. Her ne kadar çözümü özel veya teknik bilgi gerektiren konularda işin ehli tarafından hazırlanan bir rapor mevcut olsa da neticesinde raporda hataya düşme ihtimali her zaman bulunmaktadır¹¹⁰. Dolayısıyla madde metnini dar yorumlayarak tarafların rapora karşı itiraz haklarının kısıtlanmaması gerekir. Aksi yönde bir kabul adil yargılanma hakkının ihlali niteliğinde olacaktır.

D. Bilirkişi Raporuna İtiraz Edilmesinin Sonuçları

1. İtirazın Haklı Bulunmaması

Hâkim, bilirkişi raporuna karşı yapılan itirazları haklı bulmaması halinde itiraz talebini reddedebilir. Bu durum, HMK m. 282 "*Hâkim, bilirkişinin oy ve görüşünü diğer delillerle birlikte serbestçe değerlendirir.*" hükmünün doğal bir sonucudur. Ancak gerek doktrinde gerekse Yargıtay kararlarında aksi görüşlere rastlanmakta ve bilirkişi raporuna itiraz üzerine itirazın yerinde olup olmadığı hususu da özel

olup bordroda bu rakamlara nasıl ulaşıldığı, bu rakamlardan hangisinin net ücreti hangisinin brüt ücreti olduğu ve bu rakamların birinden diğerine ne gibi bir aritmetik işlemle ulaşıldığı anlaşılammaktadır. Mahkeme tarafından yapılacak iş, yeniden denetime elverişli, detaylı ve gerekçeli bilirkişi raporu alınarak...bordrosu bu bilirkişi raporunda irdelenerek...2012 yılı Mayıs ayındaki net ücreti tespit edilerek sonuca gitmektedir." Yarg. 9. HD 18.01.2018 tarih ve E. 2017/23895, K. 2018/549 sayılı kararı (KİBB, ET: 05.06.2018).

¹⁰⁸ Yeni bilirkişi incelemesi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. aşağı, IV, D, 3.

¹⁰⁹ Aynı yönde bkz. **Kuru-** Usul, s. 2745.

¹¹⁰ Rapora itirazın gerekçesi olarak bir uzman görüşünün sunulması itirazı daha nitelikli bir hale getirebilecektir. "*Davalı tarafça bilirkişi raporuna itiraz dilekçesi verilmiş ve ekinde uzman görüşüne dayanılmıştır. Bu durumda, mahkemece, uyuşmazlık konusu 1 ve 2 numaralı tasarımlar bakımından davalının rapora itirazlarının karşılanması ve bilirkişi raporu ile uzman görüşü arasındaki çelişkinin giderilmesi için 6100 Sayılı HMK'nun 293. maddesi hükümleri de nazara alınmak suretiyle inceleme ve değerlendirme yapılarak sonucuna göre bir karar vermek gerekirken, yazılı şekilde hüküm tesisi doğru olmamış, bozmayı gerektirmiştir."* Yarg. 11. HD 04.05.2016 tarih ve E. 2015/10467, K. 2016/5052 sayılı kararı (KİBB, ET: 05.06.2018).

veya teknik bilgi gerektirdiğinden mahkemenin bu itirazı kendiliğinden reddedemeyeceği, hâkimin ancak ek rapor alınmasına veya yeni bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verebileceği görüşü savunulmakta ve ifade edilmektedir¹¹¹. Kanaatimizce Yargıtay'ın bu şekilde genel bir tutum benimsemesi yerinde değildir¹¹². HMK m. 282 hükmünde hâkimin bilirkişi raporunu serbestçe değerlendirebileceği açıkça düzenleme altına alınmıştır. Dolayısıyla raporu serbestçe değerlendirme hakkına sahip olan hâkim, rapora karşı olan itirazları da serbestçe değerlendirebilmelidir¹¹³. Burada göz önünde bulundurulması gereken husus, bilirkişi raporuna karşı yapılan itirazların red sebeplerinin gerekçelendirilip gerekçelendirilmediğidir. Şayet hâkim, red sebeplerini mantığa ve bilime uygun şekilde gerekçelendirebiliyorsa, bilirkişi raporuna karşı yapılan itirazları reddedebilir¹¹⁴.

111 **Umar**, s. 822. Ayrıca örneğin; “*Hakim, bilirkişi raporunu yeterli görmezse bilirkişiden ek rapor alabileceği gibi, gerçeğin ortaya çıkması için yeni bir bilirkişi incelemesi de yaptırabilir. Bilirkişi raporuna itiraz edilmesi halinde, itirazların yerinde olup olmadığının değerlendirilmesi de özel ve teknik bir bilgiyi gerektireceğinden hakim itirazı kendisi değerlendiremez ve ek rapor almadan veya yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırmadan hüküm veremez.*” Yarg. 3. HD 02.02.2016 tarih ve E. 2015/8913, K. 2016/1153 sayılı kararı (KİBB, ET: 06.06.2018). “*Bilirkişi raporuna itiraz edilmesi halinde, itirazların yerinde olup olmadığının değerlendirilmesi de özel ve teknik bir bilgiyi gerektireceğinden hakim itirazı kendisi değerlendiremez ve ek rapor almadan veya yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırmadan hüküm veremez.*” Yarg. 7. HD 03.07.2014 tarih ve E. 2013/24587, K. 2014/15152 sayılı kararı (KİBB, ET: 06.06.2018). Aynı yönde bkz. Yarg. 3. HD 01.07.2014 tarih ve E. 2014/5440, K. 2014/10739; Yarg. 7. HD 13.03.2014 tarih ve E. 2012/9151, K. 2014/5938; Yarg. 7. HD 20.06.2013 tarih ve E. 2013/2821, K. 2013/11646 sayılı kararlar (KİBB, ET: 06.06.2018).

112 Aynı yönde bkz. **Kuru-** Usul, s. 2779 vd.; **Deliduman**, s. 299-300.

113 Hakimın bilirkişi raporunu serbestçe değerlendirme hakkına ve serbestçe değerlendirme hakkının sınırlarına ilişkin ayrıntılı açıklama için bkz., yuk., I, B, 2.

114 Aynı yönde bkz. “*Davacının bilirkişi raporuna itirazına rağmen mahkemeye bu itirazın hangi sebeplerle haklı görülmediği karar yerinde açıklanıp karşılanmamıştır.*” Yarg. 14. HD 28.05.2012 tarih ve E. 2012/6806, K. 2012/7521 sayılı kararı (KİBB, ET: 06.06.2018).

2. Bilirkişiden Ek Rapor veya Sözlü Açıklama Alınması

Bilirkişi raporu kendilerine tebliğ edilen taraflar raporda eksiklik veya belirsizlik görürlerse, HMK m. 281/f. 1 gereği aynı bilirkişiden¹¹⁵ ek rapor alınması yönünde asıl bilirkişi raporuna itiraz edebilirler. Yapılan itirazları yerinde bulan hâkim, aynı bilirkişiden ek rapor alınmasına karar verebileceği gibi bilirkişinin duruşmada sözlü açıklamada bulunmasına da karar verebilir (HMK m. 281/f. 2)¹¹⁶.

Bilirkişi raporuna itiraz edilmesi durumunda, şayet itiraz konusu bilirkişinin şahsına, bilgisine veya uzmanlık alanına ilişkin değilse usul ekonomisi ilkesi gereği aynı bilirkişiden ek rapor alınması ya da aynı bilirkişinin duruşmada sözlü açıklamalarda bulunması daha yerinde bir karar olacaktır¹¹⁷.

İtiraz üzerine bilirkişiden ek rapor alınmasına karar verilmesi durumunda, hazırlanacak olan raporda yer alması gereken hususlar ile asıl bilirkişi raporunda yer alması gereken hususlar aynıdır¹¹⁸. Bunun yanında ek rapor alınmasına sebep olan eksiklik veya belirsizlik üzerine daha fazla yoğunlaşılmasında da fayda vardır. Şayet hâkim ek rapor hazırlanmasına değil de duruşmada sözlü açıklamalarda bulunulmasına karar vermişse, bu durumda da bilirkişinin görüşünü sözlü olarak bildirmesine ilişkin hüküm ve kurallara riayet edilmesi gerekir¹¹⁹.

Hazırlanacak olan ek rapor veya duruşmada ifade edilecek olan sözlü açıklamaların asıl raporda yer alan görüşleri tamamlayıcı ve belirsizlikleri giderici nitelikte olması gerekir¹²⁰. Asıl bilirkişi raporu ile hazırlanan ek rapor veya duruşmada ifade edilen sözlü açıklamalar arasında tutarsızlık bulunmamalıdır¹²¹. Şayet asıl rapor ile ek rapor

115 Şayet bilirkişi raporu heyet tarafından hazırlanmışsa asıl raporu hazırlayan heyetteki kişiler ile ek raporu hazırlayan heyetteki kişiler aynı olmalıdır, (bkz. **Yılmaz**- Şerh, s. 2819).

116 HMK m. 281/f. 2 gereği taraflar bilirkişi raporuna itiraz etmeseler dahi hâkim re'sen bilirkişiden ek rapor alınmasına veya bilirkişinin duruşmada sözlü açıklamada bulunmasına karar verebilir.

117 **Atalay**, *Pekcanitez Usul*, s. 1942.

118 Bilirkişi raporunda yer alması gereken hususlar için bkz. yuk., II, D.

119 Bilirkişi görüşünün sözlü bildirilmesi hakkında bkz. yuk., II, C.

120 **Deryal**, s. 461.

121 "07.11.2013 havale tarihli ortak bilirkişi heyeti raporunda taşınmazların 1957 tarihli memleket haritasında ormanlık alan olarak sembolize edilen yeşil renkli alan

arasında tutarsızlık bulunursa, bu durumda yeni bir bilirkişi incelemesi yapılmasında fayda vardır. Yargıtay kararlarında, asıl rapor ile ek rapor arasında tutarsızlık bulunması halinde yeni bilirkişi incelemesi yapılması bir zorunluluk olarak görülse de¹²², gerek bilirkişi raporunun hukuki niteliği gerekse hâkimin bilirkişi raporunu serbestçe değerlendirebilmesi hususları göz önünde bulundurulduğunda Yargıtay kararlarındaki bu hususun HMK'ya aykırılık teşkil edeceği kanaatindeyiz. Şayet hâkim, asıl rapor ve ek raporu inceledikten sonra bir kanaate varabiliyorsa ve bu kanaatini mantığa ve bilime uygun olacak şekilde gerekçelendirebiliyorsa, yeni bilirkişi incelemesi yapması yönünde zorlanmamalıdır¹²³.

Bilirkişi raporuna sadece taraflardan biri itiraz etmiş ve bu itiraz üzerine bilirkişiden ek rapor alınmasına karar verilmişse, itiraz eden yönünden usuli kazanılmış hak¹²⁴ doğar. Dolayısıyla ek rapor, asıl

dışında gözüktüğü belirtilmesine rağmen iade sonrası alınan ek rapor ekindeki 1954 tarihli hava fotoğrafına dair gösterimde taşınmazların tahdit içinde kalan kısımları koyu alanda gözükmektedir. Bilirkişi raporlarındaki bu çelişki giderilmediği gibi hava fotoğrafları üzerinde stereskopik aletle inceleme yapılmadığından bu husus aydınlanmamıştır. Bu haliyle dosya kapsamı davaya konu edilen taşınmazların öncesinin orman sayılan yerlerden olup olmadığını belirleme noktasında yeterli değildir. Eksik inceleme ve araştırma ile yetersiz bilirkişi raporlarına dayanılarak hüküm kurulamaz.” Yarg. 20. HD 22.01.2018 tarih ve E. 2017/8674, K. 2018/330 sayılı kararı (KİBB, ET: 06.06.2018).

122 “Mahkemece, alınan bilirkişi raporları ve ek raporlardaki enkaz kaldırma maliyetleri talebi yönünden yapılan farklı değerlendirmeleri tartışan ve çelişkiyi gideren...raporlardaki aykırılıkları açıklayan, tarafların ve fer'i müdahillerin itirazlarını karşılayan yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırılması ve sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde noksan incelemeyle hüküm tesisi doğru görülmemiş, kararın taraflar ve fer'i müdahiller yararına bozulması gerekmiştir.” Yarg. 11. HD 26.12.2017 tarih ve E. 2016/6641, K. 2017/7582 sayılı kararı (KİBB, ET: 06.06.2018).

123 Aynı yönde bkz. **Özbay**, s. 345. Ayrıca bkz. yuk., I, B, 2.

124 Usuli kazanılmış hak, doktrinde ve Yargıtay kararlarında, mahkemenin veya tarafların yapmış olduğu bir usul işlemi ile taraflardan biri lehine ve diğeri aleyhine doğmuş ve buna uyulması zorunlu olan hak olarak tanımlanmaktadır, (bkz. **Muhammet Özkes**, “Kanun Yolları”, ed. Hakan Pekcanitez/Muhammet Özkes/Mine Akkan/Hülya Taş Korkmaz, *Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku*, C. 3, bs. 15, İstanbul, 2017, s. 2187-2188; **Güzin Akgündüz/Saadetin Saltık**, “Usul Hukukunda Kazanılmış Hak”, *TBB*, S. 2, 1993, s. 165; Yarg. HGK 05.02.2003 tarih ve E. 2003/8-83, K. 2003/72 sayılı kararı; Yarg. 7. HD 16.09.2015 tarih ve E. 2014/19966, K. 2015/15301 sayılı kararı (KİBB, ET: 20.06.2018)). Usuli kazanılmış hakkın istisnaları için bkz. **Baki Kuru**, “Usuli Müktesep Hak”, *Makaleler*, İstanbul, 2006, s. 329-330. Usuli kazanılmış hak konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. **Yaşar**

rapora göre itiraz edenin daha aleyhine bir sonuç ortaya çıkarırsa bu durumunda ek rapora göre değil asıl rapora göre karar verilmesi gerekir¹²⁵.

3. Yeni Bilirkişi İncelemesi

Bilirkişi raporuna karşı yapılan itirazları yerinde bulan hâkimin verebileceği bir diğer karar ise yeni bilirkişi incelemesi yaptırmaktır. Özellikle itiraz bilirkişinin şahsına, bilgisine veya uzmanlık alanına ilişkin ise bu durumda hâkimin yeni bilirkişi incelemesi yaptırılmasına karar vermesi daha isabetli olacaktır¹²⁶.

Yeni bilirkişi görüşünün bildirilme şekli ilk bilirkişi görüşünün bildirilmesinde olduğu gibi yazılı olarak rapor halinde olabileceği gibi, sözlü olarak duruşmada açıklamada bulunmak suretiyle de olabilir¹²⁷. Şayet rapor halinde görüş bildirilecekse hazırlanacak olan yeni raporda yer alması gereken hususlar ile ilk bilirkişi raporunda yer alması gereken hususlar aynıdır¹²⁸. HMK m. 281/f. 3 hükmünde aksi yönde bir ibare yer almamaktadır.

Karayalçın, “Adli Yargıda Usuli Müktesep Hak”, *Prof. Dr. Tuğrul Ansay'a Armağan*, Ankara, 2006, s. 143-169; **Murat Atalı**, “Usuli Müktesep Hak Kavramı ve Bozma Kararının Bağlayıcılığı”, *Yargıtay Dergisi*, C. 14, S. 3, 2018, s. 457-502. Ayrıca bkz. aşağıda, IV, E.

¹²⁵ **Kuru-** Usul, s. 2763. Aynı yönde örneğin; “13.05.2013 tarihli bilirkişi heyeti raporunda; davacının 141.035,85 TL komisyon alacağı bulunmuş ve belirlenmiş olup, rapor taraflara tebliğ edilmiştir. Davacı vekili 27.05.2013 tarihli dilekçesi ile rapora hesaplama yönünden itiraz ederek ek rapor alınmasını istemiş, davalı yan ise rapora itiraz etmemiştir. Mahkemece davacının itirazları ve talebi doğrultusunda alınan 27.09.2013 tarihli ek heyet raporunda ise, davacının komisyon alacağı 53.251,72 TL olarak hesaplanmıştır. Bu durumda mahkemece 13.05.2013 tarihli bilirkişi raporundaki 141.035,85 TL miktar yönünden davacı yararına usuli kazanılmış hak oluşturduğu gözetilmeden davacının itirazı üzerine alınan ve komisyon alacağını 53.251,72 TL olarak saptayan 27.09.2013 tarihli ek bilirkişi raporuna göre yazılı şekilde hüküm kurulması usuli kazanılmış hak ihlali niteliğinde bulunduğundan doğru görülmemiştir.” Yarg. 19. HD 12.03.2014 tarih ve E. 2014/2664, K. 2014/5351 sayılı kararı (KİBB, ET: 06.06.2018).

¹²⁶ Hâkim ek rapor alınmasına veya sözlü açıklamalarda bulunulmasına karar vermede olduğu gibi yeni bilirkişi incelemesi yaptırılmasına karar verirken de itirazlarla bağlı değildir. Yani itiraz olmasa bile hâkim, re’sen HMK m. 281/f. 3 uyarınca yeni bilirkişi incelemesi yaptırılmasına karar verebilir.

¹²⁷ Bilirkişi görüşünün bildirilme şekli hakkında bkz. yuk., II, C.

¹²⁸ Bilirkişi raporunda yer alması gereken hususlar için bkz. yuk., II, D.

Yargıtay'ın mahkemeye sunulan ilk rapor ile yeni bilirkişi incelemesi sonucu sunulan ikinci rapor arasında çelişkiler bulunması halinde, hâkimin, ilk iki rapordaki çelişkileri giderecek şekilde üçüncü bir bilirkişi incelemesi yaptırması gerektiğini ifade eden kararları mevcuttur¹²⁹. Kanaatimizce Yargıtay'ın hâkime hiçbir şekilde takdir hakkı tanımayan bu tutumu yerinde değildir. Böyle bir durumda doğrudan üçüncü bir bilirkişi incelemesi yaptırılmasını zorunlu tutmak, gerek bilirkişi raporunun hukuki niteliğine gerekse hâkimin bilirkişi raporunu serbestçe değerlendirebilmesi ile ilgili HMK m. 282 ve Bil. Yön. m. 56 hükümlerine açıkça aykırılık teşkil etmektedir.

Kanaatimizce, ilk iki rapor arasında çelişki bulunması durumunda hâkimin izlemesi gereken yol, öncelikle raporlardaki özel veya teknik bilgileri irdelemektir. Bu irdeleme sonucu hâkim, kendisinde bir kanaat oluşturabiliyor ve bu kanaatini mantığa ve bilime uygun açıklamalar ile gerekçelendirebiliyorsa bu doğrultuda karar verebilir¹³⁰. Şayet hâkim her iki raporda yer alan verilerden yola çıkarak bir değerlendirme yapamıyorsa, bu ihtimalde üçüncü bir bilirkişi incelemesi yaptırarak önceki iki rapordaki çelişkileri giderecek şekilde bir rapor hazırlanmasına karar vermelidir.

Hâkim üçüncü bir bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verirse, bu üçüncü rapora karşı da tarafların itiraz hakları bulunmaktadır ve bu itirazlar doğrultusunda gerekli görülmesi durumunda da yeniden bilirkişi incelemesi veya incelemeleri yaptırılabilir¹³¹.

129 “Kaza ile ilgili alınan kusur raporları arasında çelişki olmasına rağmen bu çelişki giderilmeden karar verilmiş olması isabetli değildir...Raporlar arasındaki çelişkiyi gideren, denetime elverişli, konusunda uzman yeni bilirkişi heyetinden oluşa uygun rapor alınmalı ve elde edilecek sonuç değerlendirilmek suretiyle hüküm kurulmalıdır.” Yarg. 10. HD 25.01.2018 tarih ve E. 2015/23418, K. 2018/423 sayılı kararı (KİBB, ET: 07.06.2018). “Bilirkişi raporları arasında çelişki olduğu ve bu çelişkinin giderilmesi teknik bilgiyi gerektirdiği takdirde, hakim bu çelişkiyi giderecek rapor veya ek rapor almalıdır. Bu şekilde çelişkiyi gideren rapor almaksızın raporlardan birini esas alarak karar verilmesi halinde hakim özel ve teknik bilgi gerektiren bir durumda şahsi bilgisiyle karar verdiği gibi bir sonuç ortaya çıkacaktır.” Yarg. 15. HD 15.10.2017 tarih ve E. 2016/4023, K. 2017/3511 sayılı kararı (KİBB, ET: 07.06.2018).

130 Aynı yönde bkz. **Kuru-** Usul, s. 2768-2769; **Yılmaz-** Şerh, s. 2820; **Özbay**, s. 345.

131 “Birbirini teyit eden ilk üç bilirkişi raporundan sonra, bu raporlara aykırı düşünceleri ve sonuçları ihtiva eden dördüncü bilirkişi raporunun alınmasıyla, bilirkişi raporları arasında çelişki yaratılmıştır. O halde; son bilirkişi raporu ile ilk üç bilirkişi raporları arasında çelişki içerikleri ve sonuçları itibarıyla aykırılık bulunduğuna göre, somut olayın özelliği itibarıyla, davalı yanın son rapora itirazı

Bilirkişi raporuna sadece taraflardan biri itiraz etmiş ve bu itiraz üzerine yeni bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verilmişse, itiraz eden yönünden usuli kazanılmış hak söz konusu olur. Dolayısıyla alınan yeni rapor ilk rapora göre itiraz edenin daha aleyhine bir sonuç ortaya çıkarırsa, bu durumda yeni rapora göre değil ilk rapora göre karar verilmesi gerekir¹³².

E. Bilirkişi Raporuna İtiraz Edilmemesinin Sonuçları

Bilirkişi raporuna karşı taraflar iki hafta içerisinde itiraz edebilir (HMK m. 281/f. 1). Ancak rapora karşı itiraz süresinin kaçırılması veya bilerek ve isteyerek ilgili rapora karşı itiraz edilmemesi de mümkündür. Bilirkişi raporuna herhangi bir sebeple itiraz edilmemesi usul hukukunda bazı sonuçlar doğurur.

Taraflardan yalnızca birinin bilirkişi raporuna itiraz ettiği durumda hâkimin uygun görmesi halinde, somut olayın ve itirazın mahiyetine göre ek rapor alınabilir veya yeni bilirkişi incelemesi yaptırabilir. Böyle bir durumda usuli kazanılmış hak kurumu ortaya çıkar. Doktrinde, bilirkişi raporunun her halükarda serbestçe değerlendirilmesi gerektiği ve bu sebeple rapora karşı itiraz edilmemesi veya başka bir fiil sonucu usuli kazanılmış hakkın doğumundan bahsedilmesinin doğru olmayacağı savunulduğu da görülmektedir¹³³. İtiraz etmeyen taraf için bilirkişi raporu kesinleşmiş olacağından, itiraz üzerine alınan ek raporda veya yapılan yeni bilirkişi incelemesinde itiraz eden tarafın aleyhine, itiraz etmeyen tarafın ise lehine bir durum ortaya çıkarsa usuli kazanılmış hak gereği, ikinci rapora göre değil ilk rapora göre hüküm kurulur. Bir başka

da göz önünde tutularak, yeniden seçilecek bilirkişiler eliyle inceleme yapılması ve sonucuna göre karar verilmesi gerekir.” Yarg. HGK 31.03.2010 tarih ve E. 2010/12-91, K. 2010/182 sayılı kararı (KİBB, ET: 07.06.2018).

¹³² “Mahkemece yargılama sırasında alınan 29.01.2014 tarihli ilk bilirkişi raporunda eksik ve ayıplı işler bedeli 16.305,39 TL, 04.06.2014 tarihi ikinci bilirkişi raporunda ise 18.400,00 TL olarak belirlenmiş, ancak her iki raporda da hangi yıl ve hangi fiyatlarla hesap yapıldığı belirtilmemiştir. Bununla birlikte, davacı vekili, 11.03.2014 havale tarihli dilekçesinde, 29.01.2014 tarihli raporu kabul ettiğini bildirmiştir. Bu durumda, mahkemece, uzman bilirkişi heyetinden rapor alınarak, belirlenen eksik ve kusurlu işlerin dava tarihindeki serbest piyasa fiyatlarıyla bedelinin hesap ettirilmesi ve davacı vekilinin ilk bilirkişi raporundaki miktarı kabul etmesinin davalı yararına usuli kazanılmış hak doğuracağı da dikkate alınarak, sonucuna uygun bir karar verilmesi gerekir.” Yarg. 23. HD 24.02.2016 tarih ve E. 2015/2540, K. 2016/1035 sayılı kararı (KİBB, ET: 07.06.2018).

¹³³ Umar, s. 822; (Toraman)/Görgün/Börü/Kodakoğlu, s. 603-604.

söylemle, bilirkişiden alınan rapora davalı itiraz etmez sadece davacı itiraz ederse bu rapor, davalı için kesinleşir. Davacının itirazı üzerine bilirkişiden ek rapor alınır veya yeni bilirkişi incelemesi yapılır ancak ek rapor veya ikinci rapor ilk rapora göre davacının aleyhine bir durum ortaya çıkarırsa bu durumda ek rapor veya ikinci rapor değil ilk rapor hükme esas alınmalıdır. Usuli kazanılmış hakkın göz ardı edilmesi Yargıtay tarafından hukuka aykırı olarak kabul edilmektedir¹³⁴.

Doktrinde usuli kazanılmış hakkın doğması için bir tarafın bilirkişi raporuna itiraz etmemesinin tek başına yeterli olmadığı ayrıca itiraz etmeyen tarafın o raporu kabul ettiği yönünde beyanda bulunması gerektiği ileri sürülmektedir¹³⁵. Doktrinindeki bu görüşün altında bilirkişi raporuna karşı itirazın belirli bir hak düşürücü süreye tabi olmadığı yönündeki kabul yatmaktadır¹³⁶. Ancak, kanaatimizce bilirkişi raporuna karşı itiraz belirli bir hak düşürücü süreye tabidir. Dolayısıyla usuli kazanılmış hakkın doğması için rapora karşı itiraz etmeyen tarafın ayrıca raporu kabul ettiğine dair bir beyanda bulunmasına gerek olduğu yönündeki görüşe katılmamaktayız¹³⁷.

Her iki tarafın da bilirkişi raporuna karşı itiraz etmemesi durumunda ise, rapor taraflar için kesinleşir¹³⁸. Ancak hâkim için böyle bir kesinleşme söz konusu değildir. Bilirkişi raporuna itirazın düzenlendiği HMK m. 281/f. 2 ve f. 3'te hâkimin taraflardan bağımsız olarak ve herhangi bir süreye tabi olmadan bilirkişiden ek rapor alabileceği veya yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırılmasına karar verebileceği açıkça düzenlenmiştir. Mahkemenin re'sen bilirkişiden ek rapor alması veya yeni bilirkişi incelemesi yaptırması sonucu oluşan durumun her ne kadar usuli kazanılmış hak tanımına uygun düştüğü ileri sürülebilecekse de, kanaatimizce böyle bir durumda usuli kazanılmış haktan bahsedilemez.

134 “Davacı tarafça itiraza uğramayan 14.01.2016 tarihli bilirkişi raporu, itiraz eden davalı lehine usuli kazanılmış hak oluşturduğundan mahkemece bu rapordaki miktar üzerinden karar verilmesi gerekirken, yazılı olduğu biçimde, davalının aleyhine olan 23.03.2016 tarihli bilirkişi raporuna göre hüküm kurulması doğru görülmemiştir.” Yarg. 17. HD 13.09.2017 tarih ve E. 2016/14455, K. 2017/7655 (KİBB, ET: 20.06.2018).

135 Üstündağ, s. 750-751; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, s. 266; Muşul, s. 417; Deliduman, s. 297.

136 Deliduman, s. 297.

137 Bilirkişi raporuna itirazın süresi hakkındaki ayrıntılı bilgi ve doktrinde bizimle aynı görüşü paylaşan yazarlar için bkz. yuk., IV, B, 2.

138 Kuru- Usul, s. 2752; Deryal, s. 500.

Zira, mahkemenin ek rapor alınmasına veya yeni bilirkişi incelemesi yaptırılmasına karar vermesi üzerine alınacak olan yeni rapor elbet taraflardan birinin lehine diğerinin ise aleyhine olacaktır. Bu da her halükarda taraflardan biri için usuli kazanılmış hakkın doğumu anlamına gelecek ve her durumda alınan ilk raporun hükme esas alınması sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla HMK m. 281/f. 2 ve f. 3'te hâkime tanınan haklar işlevsiz hale gelecektir. Bu sebeplerle hâkimin re'sen, bilirkişiden ek rapor alması veya yeni bilirkişi incelemesi yaptırması durumunda alınan yeni rapora karşı usuli kazanılmış hakkın doğumunun söz konusu olmayacağı ileri sürülebilir¹³⁹.

SONUÇ

Çalışma genelinde bilirkişi raporunun hazırlanması ve akabinde hazırlanan bu raporun mahkemeye verilmesi ile birlikte tarafların rapora itiraz etmesi sonucu meydana gelen durum ele alınmıştır. Tüm bu incelemeler sonucunda nitelikli ve Kanuna uygun bir bilirkişi raporu elde edebilme konusunda hâkimlere ciddi bir görev düştüğü ifade edilebilir. Çünkü hukuka uygun ve nitelikli bir bilirkişi raporu elde etmenin en kilit noktalarından biri, bilirkişinin görev alanının doğru bir şekilde belirlenmesinden geçmektedir. Bu da hâkimin görevidir. Bilirkişinin görev alanı ve cevabı istenilen soruların neler olduğu tam olarak belirlenirse; bilirkişi kendisinden tam olarak ne istenildiğini bilecek ve sahip olduğu özel veya teknik bilgiyi raporuna aktarabilecektir. Böylelikle nitelikli ve uyuşmazlığın çözümüne yardımcı olan bilirkişi raporları elde edilmiş olacak, ayrıca bilirkişinin hukuki nitelendirme ve değerlendirmede bulunmasının da önüne geçilmiş olacaktır.

Bilirkişi raporu ile ilgili gerek HMK hükümleri gerekse Bil. K., Bil. Yön. ve ilgili diğer mevzuat hükümleri incelendiğinde herhangi bir eksiklik göze çarpmamaktadır. Ancak mevzuat hükümleri ve Yargıtay kararları arasında çelişkiler bulunduğu da bir gerçektir. Bu çelişkilerin en temel kaynağı, HMK m. 282'nin "*Hâkim, bilirkişinin oy ve görüşünü diğer delillerle birlikte serbestçe değerlendirir.*" şeklindeki hükmüdür. Bu hüküm Yargıtay tarafından oldukça dar yorumlanmakta ve hâkimin bilirkişi raporunu serbestçe değerlendirme hakkını ciddi ölçüde kısıtlayacak kararlar verilmektedir. Yargıtay'ın bilirkişi raporunun serbestçe değerlendirilmesinden anladığı bilirkişi raporunu yeterli

¹³⁹ Hâkimin re'sen ek rapor alması veya yeni bilirkişi incelemesi yaptırması durumunda da ilk raporda taraflardan biri lehine oluşan usuli kazanılmış hakların ortadan kalkmayacağına dair aksi görüş için bkz. **Tutumlu-** HMK Yorumu, s. 248.

bulmayan hâkimin tekrar aynı bilirkişiden ek rapor alması veya yeni bilirkişi incelemesi yaptırmasıdır. Yani Yargıtay bilirkişi raporunun serbestçe değerlendirilmesindeki “serbestliği” raporun kimden alınacağını belirleme hususuyla sınırlı tutmaktadır. Kanaatimizce bu tutum doğru değildir ve Kanuna aykırılık teşkil etmektedir. Bu hususta HMK m. 282’ye “*Hâkim kendisinde mevcut olmayan özel veya teknik bilgi eksikliğini bilirkişiden aldığı rapor ile giderebiliyorsa, gerekçesini göstererek, bilirkişi raporunun aksine karar verebilir*” şeklinde bir fıkranın eklenmesinin ve Yargıtay kararlarının da bu maddeye göre şekillenmesinin işbu konudaki sorunu çözeceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- AKCAN, Recep; "Bilirkişilik Kanunu Tasarısı Taslağı Hakkında Bazı Tespitler", *İNÜHFD*, C. 2, 2015, s. 653-664.
- AKGÜNDÜZ, Güzin/SALTIK, Saadettin; "Usul Hukukunda Kazanılmış Hak", *TBBD*, S. 2, 1993, s. 165-177.
- AKİL, Cenk; "Medeni Yargılama Hukukunda Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi-Uzman Tanık Ayrımı", *ABD*, S. 2, 2011, s. 171-183.
- AKİL, Cenk; "Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun Hâkimin Bilirkişi Raporuyla Bağlı Olup Olmadığı Hakkında Vermiş Olduğu 24.12.2008 Gün ve E. 2008/4-734, K. 2008/766 Sayılı Kararının Tahlili", *AÜHFD*, C. 60, S. 3, 2011, s. 693-731 (Akil- Karar Tahlili).
- ALANGOYA, Yavuz; *Medeni Usul Hukuku Esasları I*, İstanbul 2000.
- ALANGOYA, Yavuz/YILDIRIM, Kamil/DEREN YILDIRIM, Nevhis; *Medeni Usul Hukuku Esasları*, bs. 7, İstanbul 2009.
- ANSAY, Sabri Şakir; *Hukuk Yargılama Usulleri*, bs. 7, Ankara 1960.
- ARAS, Bahattin; "Türk Hukukunda Bilirkişilik ve Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısının Getirdiği Düzenlemeler", *Legal Hukuk Dergisi*, S. 65, 2008, s. 1613-1652.
- ARSLAN, Ramazan; "Bilirkişilik Uygulaması ve Bu Uygulamaya Yargıtay'ın Etkisi", *Yargıtay Dergisi*, C. 15, S. 1-4 (Özel Sayı), 1989, s. 156-183.
- ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder/TAŞPINAR AYVAZ, Sema/HANAĞASI, Emel; *Medeni Usul Hukuku*, bs. 4, Ankara 2018.
- AŞÇIOĞLU, Çetin; "Yargılama Çalışmalarında Bilirkişi Sorunu ve (Hukuk Davalarında) Nitelendirmede Bilirkişinin Görevi", *TBBD*, S. 3, 1992, s. 349-371.
- AŞÇIOĞLU, Çetin; "Bilirkişilik Sorunu", *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 12-16 Ocak 2000*, Ankara, 2000, s. 83-94.
- ATALAY, Oğuz; "Hukuk Yargılamasında Bilirkişilik Uygulamasına İlişkin Bazı Sorunlar", *Manisa Barosu Dergisi*, S. 53-54 (70. Yıl Özel Sayısı), 1995, s. 133-142 (Atalay- Bilirkişilik Uygulaması).
- ATALAY, Oğuz; "Delil Kavramı Üzerine", *Haluk Konuralp Anısına Armağan*, C. 1, Ankara: Yetkin Yayınları, 2009, s. 129-138 (Atalay- Delil).
- ATALI, Murat; "Usuli Müktesep Hak Kavramı ve Bozma Kararının Bağlayıcılığı", *Yargıtay Dergisi*, C. 44, S. 3, 2018, s. 457-502.
- ATALI, Murat/ERMENEK, İbrahim/ERDOĞAN, Ersin; *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*. Ankara 2018.
- BELGESAY, Mustafa Reşit; "Ehli Vukuf Mütaleasının İlmi Değeri ve Kanuni İspat Kuvveti", *İÜHF*, C. 10, S. 3-4, 1945, s. 543-548.

586 Ömer Buğra ALİHOCAGİL *EBYÜHFD, C. XXII, S. 3–4 (2018)*

BELGESAY, Mustafa Reşit; *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi I Teoriler*, bs. 3, C. 3, İstanbul 1950 (Belgesay- Şerh).

BERBEROĞLU YENİPİNAR, Filiz; *Hukuk Mahkemelerinde Bilirkişilik*. Ankara 2016.

BERKİN, Necmeddin; *Tatbikatçılara Medeni Usul Hukuku Rehberi*. İstanbul 1981.

BİLGE, Necip/ÖNEN, Ergun; *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*. bs. 3, Ankara 1978.

BUDAK, Ali Cem; "Anglo Amerikan Medeni Yargılama Hukukunda Bilirkişilik (Uzman Tanıklar)", *İBD, C. 65, S. 10-11-12, 1991, s. 827-841*.

BUDAK, Ali Cem/KARAASLAN, Varol; *Medeni Usul Hukuku*. bs. 2. Ankara 2018.

DELİDUMAN, Seyithan; "Türk ve Alman Hukukunda Bilirkişilik", *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı II-III, 3-5 Ekim 2003/1-2 Ekim 2004*, Ankara 2007, s. 259-318.

DERYAL, Yahya; *Türk Hukukunda Bilirkişilik*, bs. 5, Ankara 2015.

DUMAN, İlker Hasan; "Hukuk Mahkemesinde Bilirkişilik", *ABD, S. 5, 1984, s. 741-761*.

GÖKSU, Mustafa; "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile İspat ve Deliller Konusunda Yapılan Değişiklikler", *Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Borçlar Kanunu Sempozyumu 24-25 Mart 2011*, Ankara, 2011.

GÖRGÜN, Şanal/BÖRÜ, Levent/TORAMAN, Barış/KODAKOĞLU, Mehmet; *Medeni Usul Hukuku*, bs. 6, Ankara 2017.

GÜL, İbrahim; "Hukuksal Sorunlar Hakkında Bilirkişiye Başvurulması", *HKÜHFD, C. 5, S. 10, 2015, s. 157-180*.

KARAYALÇIN, Yaşar; "Adli Yargıda Usuli Müktesep Hak", *Prof. Dr. Tuğrul Ansay'a Armağan*, Ankara 2006, s. 143-169.

KARSLI, Abdurrahim; *Medeni Muhakeme Hukuku*, bs. 3, İstanbul 2012.

KILIÇOĞLU, Ahmet; "Yargıda Bilirkişilik Çıkmazı", *ABD, S. 5, 1986, s. 643-648*.

KILIÇOĞLU, Mustafa; *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu El Şerhi*, İstanbul 2012.

KONURALP, Haluk; "Fransız Hukukunda Bilirkişilik", *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı II-III, 3-5 Ekim 2003/1-2 Ekim 2004*, Ankara 2007, s. 319-332.

KURU, Baki; *Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. 3*, bs. 6, İstanbul 2001 (Kuru-Usul).

KURU, Baki; "Usuli Müktesep Hak", *Makaleler*, İstanbul 2006, s. 329-342.

KURU, Baki; *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Ankara 2017 (Kuru- Ders Kitabı).

- LECLERC, Oliver; "Bilirkişiliğe İlişkin Reformlar Sınırlı Gelişmeler ve Kaçırılan Fırsatlar", çev. Barış TORAMAN, *DEÜHFD*, C. 11, 2009, s. 309-324.
- MAVİOĞLU, Oral; "Bilirkişiye Başvurma Zorunluluğu ve Bilirkişi Raporları Karşısında Yargıcın Durumu", *İÜHFM*, C. 36, S. 1-4, 1970, s. 371-387.
- MUSLUOĞLU, Lütfi; "Ehli vukufun Rey Beyan Etmeleri ve Rapor", *ABD*, S. 2-3, 1957, s. 71-76.
- MUŞUL, Timuçin; *Medeni Usul Hukuku*, bs. 3, Ankara 2012.
- NARBAY, Şafak/ÖZBAY, İbrahim; "Türk Hukukunda Hukuki Mütalaanın Önemi ve Niteliği", *Batider*, C. 23, S. 2, 2005, s. 115-146.
- ÖZBAY, İbrahim; *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Neler Getirdi?* bs. 2, Ankara 2013.
- ÖZBAY, İbrahim/YARDIMCI, Taner Emre; *Hukuk Muhakemeleri Kanunu - Konuyla İlgili Mevzuat Açıklamalı-*, bs. 2, Ankara 2018.
- ÖZBEK, Mustafa Serdar; "Uzman Görüşünün Yargılamada Değerlendirilmesi", *TNBHD*, C. 4, S. 1, 2017, s. 63-162.
- ÖZTEK, Selçuk; "Bilirkişi Raporunun Hâkimi Bağlamaması", *Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan*, C. 2, Ankara 2014, s. 1607-1625.
- PAPAKÇI, Acun; "Hukuki Bilirkişilik", *MÜHFHAD*, C. 22, S. 1, 2016, s. 433-456.
- PEKCANITEZ, Hakan/ÖZEKES, Muhammet/AKKAN, Mine/TAŞ KORKMAZ, Hülya; *Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku*, C. 2, bs. 15, İstanbul 2017.
- PEKCANITEZ, Hakan/ÖZEKES, Muhammet/AKKAN, Mine/TAŞ KORKMAZ, Hülya; *Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku*, C. 3, bs. 15, İstanbul 2017.
- POLAT, Oğuz/GÜVEN, Taner; "İngiliz Amerikan ve Türk Hukukunda Bilirkişilik Uygulamalarının Karşılaştırılması", *TBBD*, S. 119, 2015, s. 97-114.
- POSTACIOĞLU, İlhan; *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, bs. 6, İstanbul 1975.
- POSTACIOĞLU, İlhan/ALTAY, Sümer; *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, bs. 7, İstanbul 2015.
- SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral; *Türk Medeni Yargılama Hukuku*, İzmir 2013.
- TANRIVER, Süha; "Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilikle İlgili Temel Problemler ve Çözüm Arayışları", *DEÜHFD*, C. 11, 2009, s. 575-594 (Tanrıver-Problemler ve Çözüm Arayışları).
- TANRIVER, Süha; "Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilik Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi", *TBBD*, S. 119, 2015, s. 227-240.
- TANRIVER, Süha; *Hukukumuzda Bilirkişilik*, Ankara 2017 (Tanrıver-Bilirkişilik).

TANRIVER, Süha; *Medeni Usul Hukuku*, C. 1, bs. 2, Ankara 2018 (Tanrıver-Usul).

TAŞPINAR, Sema; "Bilirkişi Ücreti", *Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu 9-10 Kasım 2001*, Ankara, 2001, s. 347-394.

TEOMETE YALABIK, Fulya; "Anglo-Amerikan ve Fransız Hukuklarında Bilirkişilik Kurumuna Genel Bakış", *DEÜHFD*, C. 16, 2014, s. 2115-2162.

TUTUMLU, Mehmet Akif; *Hukuk Muhakemeleri Kanununun Yeni ve Değişik Hükümlerinin Yorumu*, bs. 2, Ankara 2012 (Tutumlu- HMK Yorumu).

TUTUMLU, Mehmet Akif; "Hukuki Konularda Hukukçu Bilirkişi Atanması Sorunu", *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 12, S. 131, 2017, s. 120-129.

ULUKAPI, Ömer; "Bilirkişi Raporu ve Bilirkişi Raporunun Delil Olarak Değeri", *SÜHFD*, C. 9, S. 3-4, 2001, s. 191-208.

UMAR, Bilge; *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, bs. 2, Ankara 2014.

ÜSTÜNDAĞ, Saim; *Medeni Yargılama Hukuku Cilt I-II*, bs. 7, İstanbul 2000.

YILDIRIM, Kamil; "Bilirkişi Delilinin Mukayeseli Hukuk ve Türk Hukukundaki Durumu", *75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı*, Ankara 2004, s. 833-842.

YILMAZ, Ejder; "Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdikleri", *ABD*, S. 2, 2011, s. 213-253.

YILMAZ, Ejder; *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, C. 3, bs. 3, Ankara 2017 (Yılmaz- Şerh).

YILMAZ, Ejder; "Hukukumuzda Bilirkişilik Kurumu", *Makaleler (1973-2013)*, C. 1, Ankara 2014, s. 803-809 (Yılmaz- Hukukumuzda Bilirkişilik).

YILMAZ, Ejder; "Uygulamada Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporları", *Makaleler (1973-2013)*, C. 1, Ankara 2014, s. 811-828 (Yılmaz- Uygulamada Bilirkişilik).